

SÖDERBLOM, NATHAN

**Herdabref till prästerskapet och
församlingarna i Uppsala ärkestift / från
Nathan Söderblom**

Uppsala
1914

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

UPPSALA

20Pd
Br.

Kungl. biblioteket

0 0000 000102753

Förvaltn.
Eckl.
Herdabref
(P)

Herdabref

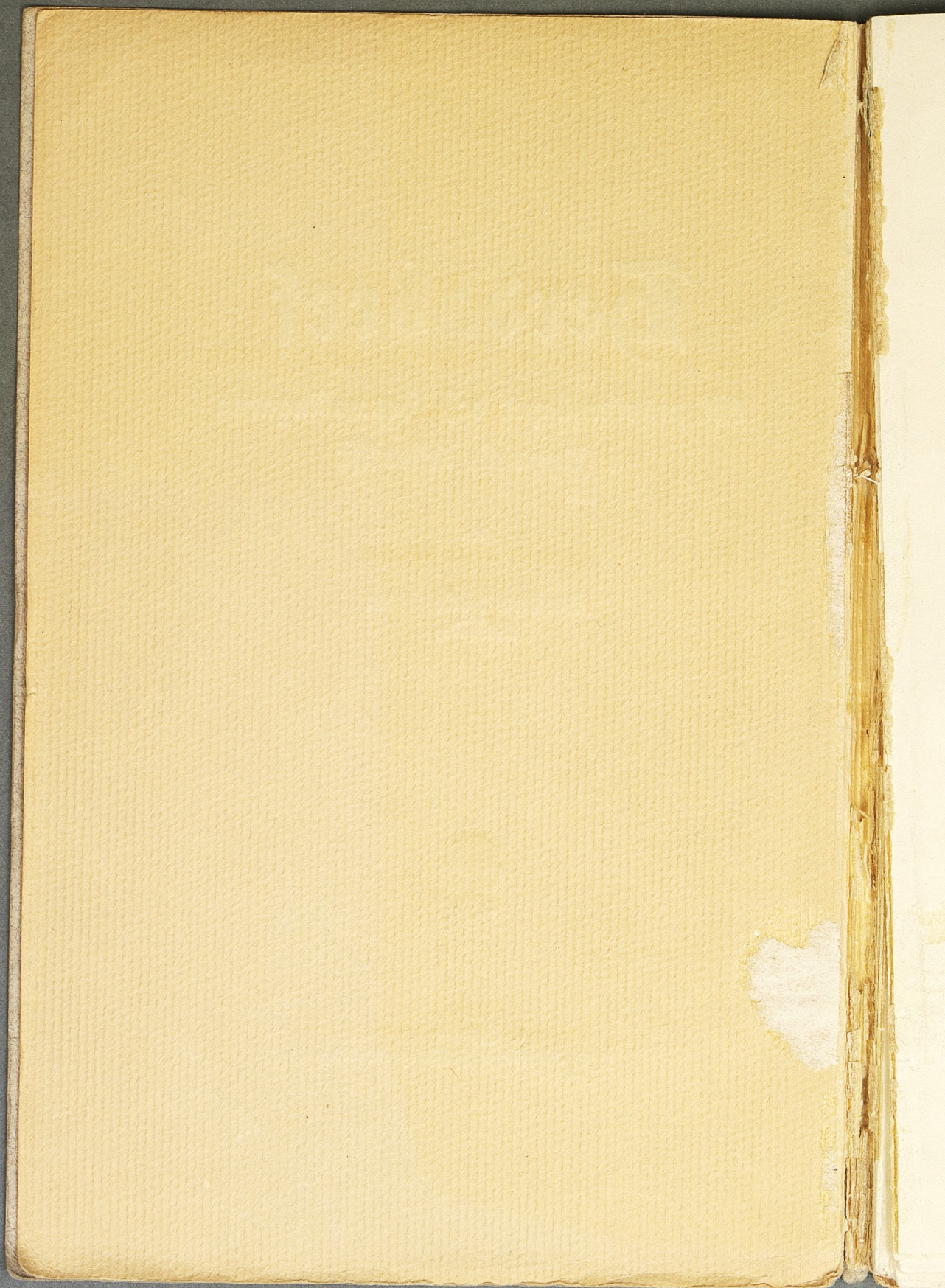
till prästerskapet och församlingarna
i Uppsala ärkestift

från

Nathan Söderblom
Ärkebiskop

Uppsala
F. C. Askerbergs Bokförlagsaktiebolag

HERDABREF

TILL PRÄSTERSKAPET OCH FÖRSAMLINGARNA
I UPPSALA ÄRKESTIFT

FRÅN

NATHAN SÖDERBLOM
ÄRKEBISKOP

UPPSALA
F. C. ASKERBERGS BOKFÖRLAGSAKTIEBOLAG

HERDARBE

TILLFRÅSKRIFVET OCH FÖRSÄMLINGARNA

I UPPSALA ÅR 1914

NATHAN SÖDERSTRÖM
UPPSALA

UPPSALA 1914
K. W. APPELBERGS BOKTRYCKERI

INNEHÅLL

	Sid.
Ärkebiskop J. A. Ekman	1
Medhjälpare till församlingens glädje	2
Kyrkans uppgift	4
Glädjens hinder:	
1. Samvetets anklagelse	6
2. Den naturliga rädslan	9
3. Nöden i världen	11
Gudsförsvaret	12
Sociala frågor	13
Socialt nit och fosterlandets frihet	15
Kyrkan och den sociala frågan	17
4. Andlig asketism	21
Gemensamhet i glädjen med alla uppriktigt kristtrogna i våra församlingar	24
Bekännelsetrohet	25
Bekännelsens månhet om att grunden till den kristnes tröst och glädje ej förvanskas	25
Församlingstjänstens sysslor:	
Gudstjänstrummet	28
Andakten	28
Tonkonsten	29
Förkunnelsen	31
Ungdomens undervisning	33
Kyrkan och skolan	35
Kyrkan och demokratin	41
Kyrkan och kriget	44
Evangelii ämbete	69
De två typerna i Nya Testamentet:	
1. De utsända i evangeliet	70
Deras uppdrag	72

	Sid.
2. Församlingarnas lokala tjänstemän enligt pastorallrefven	73
Kyrkans tvänne ideal för evangelii ämbete i	
katholicism och.....	75
protestantism	75
Stiftet och hembygden	77
Min fader	78
Det ena nödvändiga	81
Sluthälsning	82

Nåd och frid vare med Eder!

När detta kyrkoår ingick, afsomnade den vördade och älskade man, som jag nu kallats att för andra gången efterträda i Uppsala. Hans väsen andades ödmjukhet och kärlek. Hans lefnad utlade de Fräl-sarens ord, som tillhörde predikotexten på hans dödsdag, första i advent, nya texternas första årgång: »Mitt rike är icke af denna världen». Sig själf ovetande och på ett ofta för världen fördoldt sätt verkade ärkebiskop J. A. Ekman djupt och vidsträckt genom hvad han i sitt innersta väsen var innanför ord och gärningar. Vi som trädde honom närmare, sågo den ljusa kunskapshågen och hans hänförelse för det i tanke och uttryck ädelt gestaltade särdeles i den klassiska diktningen, jämte det teoretiska sanningskrafvet och en stark sträfvan efter genomskinlig klarhet. Hans offentliga ord utmärkte sig för en noggrannhet och omvårdnad, som samvetsöm plikttröhet använde äfven på de ringaste af hans ämbetes sysslor. Äfven på det som yttrades i mer förtroliga kretsar nedlade han ej sällan en kär omsorg, ej minst för att tillgodose en utpräglad fallenhet och smak för fint och vederkvickande skämt, som under älskligheten gärna dolde en ofta träfande, aldrig sårande udd. Den som ägde förmånen af hans vänskap, kände sig omfattad af en oskrymtad, ren godhet. Men långt utom kretsen af hans

Ärkebiskop
J. A. Ekman.

umgänge och direkta ämbetsförbindelser sken hans andes blida ljus, vackert liknadt vid stjärnans:

»Icke känner stjärnan, Herre,
att hon leder seglarns stig,
icke solens varma stråle,
att han är en skänk af dig.»

Det var för alla omisskännligt, att för denne kyrkans man religionen själf, den kristna sanningen, var viktig öfver allt annat, och att han för dess storhet helt glömde sig själf. Det var hans storhet. Må vi, kyrkans män, städse vittna om det ena nödvändiga och i hjärta och vandel akta det högre än hvad världen tillhör!

Medhjälpare
till församlingens
glädje.

Min hälsning till Eder, mina ämbetsbröder i Uppsala ärkestift, vill jag kläda i Pauli ord till Guds församling i Korint (2 Kor. 1: 24): »icke att vi äro herrar öfver Eder tro, utan vi äro medhjälpare till Eder glädje». Hur lätt den af Paulus afvärjda falska ställningen till de troende uppkom redan i den första kristenheten, framgår af, att den i hans försäkran inneburna maningen till församlingens tjänare icke är enstaka. I Petri första bref riktas samma maning direkt till vårdarne af Guds hjord: »icke såsom herrar öfver församlingarna, utan såsom föredömen för hjorden». Och tidigare hade Paulus för sina oroade och oroliga vänner i Korint gentemot kottteriväsendet kring omtyckte lärare för alla tider angifvit hierarkin i Guds menighet: »Det må nu vara Paulus eller Apollos eller Kefas eller värld eller lif eller död eller det som nu är eller det som skall komma, allt är Edert, men I ären Kristi, och Kristus är Guds». Den efter stadfäst ordning insatte församlingstjäna-

ren måste vara på sin vakt mot en fara, som tillhör vårt kalls särskilda frestelser, nämligen att i andlig eller världslig måtto betrakta sig som herre öfver församlingen. Om möjligt ännu vrångare blir tillståndet, om någon med själftagen myndighet tillväller sig ett otillbörligt välde öfver själarna och förtrycker tron i dess fria, sunda växt. 2 Kor. 4: 5.

Men när Paulus afsäger sig hvarje önskan att behärska församlingens tro, så vänder han icke om förhållandet. Är prästen en tjänare i församlingen och är han hennes egendom, så följer däraf ej, att hans egen tro skulle vara underkastad församlingens maktbud eller godtycke, som, när det uppträder med slika anspråk, ej sällan själfv härrör från någon partiledares hemliga eller medvetna öfvervåld. Det låg Paulus mycket fjärran att låta göra sig till träl af sådana, som tränga sig in och bespeja vår frihet, som vi hafva i Kristus Jesus, Gal. 2: 4. Det var honom en ganska ringa ting, att han vardt dömd af församlingen eller af en mänsklig domstol, 1. Kor. 4: 3. Den som dömer och härskar är Herren. Tron beror icke af människors vishet utan af Guds kraft, 1 Kor. 2: 5. Den får icke regeras af människors välmening eller härsklystnad, utan af Anden.

Den önskvärda motsatsen till ett okristligt uppträdande som herre öfver församlingen och dess tro, är sålunda icke församlingens herravälde, utan medverkan till församlingens glädje. Under namnet »glädjebudskap», evangelium, går den äkta kristendomen än i dag. Jesu sista meddelanden till sina lärjungar hade till mål, att hans glädje måtte bo i dem och deras glädje varda fullkomlig, Joh. 15: 11. De voro fulla af bedröfvelse, de skulle komma att gråta och jämra sig, men deras bedröfvelse skulle vändas i glädje. »Då skall Edert hjärta glädjas, och

ingen tager eder glädje från eder.» När Paulus var fången i Rom, oviss om död eller lif, skref han till sin mest älskade församling, de heliga i Filippi tillika med biskopar och diakoner, och uppmanade dem: »fröjden eder i Herren». »Fröjden eder i Herren alltid; åter säger jag: 'Fröjden eder', Fil. 3: 1; 4: 4.

Kyrkans
uppgift.

Från början till slut åsyftar sålunda kristendomen glädje, om än vägen dit måste gå genom bedröfvelse. Den glädje, till hvilken aposteln ville vara sina bröders medhjälpare, innefattar i orden ur andra Korinterbrevet icke själfva mottagandet af frälsningen. Hans vänner i Korint stodo redan i tron. Utan han afsåg församlingens fortsatta utveckling, särdeles dess ställning till aposteln själf. Men ordet är sant om hela omfånget af predikarens kall och af församlingens erfarenhet. Det ljöd en gång i världen ett glädjens budskap. Näst lyckan att hafva hört det och verkligen tro, att det är sant, är ingen förmån så stor som den att sprida budskapet till andra medels ord och handling, så att människorna veta, att Gud lefver och tager sig an dem i barmhärtighet.

Fördenskull är hela kyrkan till. Det må tyckas vara en bra vidlyftig och konstig apparat för en så enkel sak som evangelium om riket och om Kristus. Är kyrkan icke snarare ägnad att fördunkla det goda budskapet, liksom de byggnader, hvarmed fromheten belamrat och dolt de heliga platserna, där det först förkunnades? Jag satt sistlidne Maria bebådelsedag i Engelbrektskyrkan. Gudstjänstrummets kärfva, höga skönhet hade genast något outsägligt af andakt att meddela mig. Men länge fick jag stafva på väggarnas svårlästa inskrifter. Jag tänkte på predikstolens rand i Helga Trefaldighet i Uppsala. De i stenen inhuggna bokstäfverna pryda sin

plats. Men jag undrar, hur många kyrkobesökare som läst dem. Gör man sig tid, finner man, att den stilfullt otydliga skriften döljer — jag menar innehåller — orden: »Sanningen skall göra eder fria». Och jag tänkte på de heliga språken i Västerlandet latinet, i Ryssland kyrkslaviska, som gemenligen oförstådda af de gudstjänstfirande, stundom äfven af prästerna själfva såsom under århundraden i Indiens och Irans gamla gudsdyrkan, utan tydligt gensvar hos församlingen upprepa religionens hemlighet. Det finns en afsiktlig, stämningsfull otydlighet. Men mer betyder den svårfattlighet, som uppstått genom tiden. Språk och tankevanor förändras. Det nutida släktet förstår icke utan vidare kyrkans gamla dogmatiska formuleringar. Men det lönar sig att närmare skärskåda dem. Ty svårfattligheten är icke en ordenshemlighet, ett anspråksfullt hemlighetsmakeri, som, när det afslöjas, bakom förlåten just ingenting har att komma med. Utan evangeliet finnes där. Dåtidens kristenhet har medels dogmen velat resa en garanti för den ena eller den andra af frälsningens förutsättningar. Emellertid kan icke blott dogmen, utan hela kyrkoinrättningen för många te sig som en hindersam och förvrängande, i bästa fall onödig tillkrångling af det goda budskapet. Härom är att säga, att kyrkan mycket ofullkomligt och bristfullt, och i bästa fall endast tillnärmelsevis fyller sin uppgift. Men kyrkan själf, hvarje hennes inrättning och åtgärd, hvarje hennes tjänare skall bedömas efter viljan och förmågan att bringa budskapet om den gudomliga förlåtelsen till människosjälarna och dymedels medverka till deras glädje. Direkt eller indirekt måste kyrkans samtliga yttringar kunna hänföras till denna uppgift. Eljes äro de onyttiga eller skadliga.

Men hvadan slik krånglig apparat? Evangelium förkunnades ju i Galileens dälдер och på dess kullar. Det finns i världen och är allom uppenbart. Det står att läsa i den billigaste och vanligaste af alla böcker. Det är sant. Ändå förstås evangeliet endast af dem, som befinna sig i en sådan författning att de känna igen sig däri. Det är en hemlighet, fastän hvarken någons afsikt eller tiden gjort det till en hemlighet. Jesu ord om himmelrikets mysterier, Matt. 13: 11, släpper mig ej. Man kan ju med rätta säga, att det enklaste är det svåraste, eftersom människan är förkonstlad och svårigen låter sig uppfostra till enkelhet. Eller med andra ord, glädjebudskapets beprisade enkelhet är en villa. Dess väg in i ett människohjärta och dess verk samma myndighet i ett människohjärta är icke lätt ernådd. Hinder resa sig. Och har ändå vissheten om Guds nåd brutit sig väg in i hjärtat, hota hindren att förkväfvva den. Må vara att evangelium är klart och strålände som ljuset. Men envist flyttas skärmar för. Det kräfvves ett oupphörligt arbete för att rifva ner dem och rikta ljuset på själen och människolifvets mörka punkter, som icke vilja låta sig röjas. Församlingen och de enskilda behöfvva outtröttliga medhjälpare till sin glädje, för att glädjen icke skall svika. För hindrens skull är, mänskligt sedt, en inrättning nödig i världen för att ideligen upprepa och inskräpa budskapet och hålla det vid makt i dess renhet. Hindren äro Eder, bröder, väl bekanta. Jag vill här nämna fyra af dem, hjärtats anklagelse, den naturliga räddhågan, världens tryck särdeles i nöd och farlighet och en andlig asketism.

Hindren
för glädjen.

Samvetets
anklagelse.

Hvem är större, syndens och skuldkänslans än våldsamma än smygande outhärdlighet, eller Guds

makt? Frågan och svaret sträcka sig i skilda tonarter från bibelns begynnelseblad till nya förbundets Johannesskrifter. De sträcka sig vida längre. De sträcka sig från den primitiva människans behof att lätta hjärtat medels bekännelse till vår egen inre historia. Men Gud skärpte frågan genom uppenbarelsen, för att äfven svaret skulle blifva skärpt till att blifva den personliga, allsmåktiga kärlekens svar, intet ringare, underpersonligt botemedel. »Min missgärning är större, än att jag kunde bära den», 1 Mos. 4: 13. Svaret: »Vi kunna inför honom öfvertyga vårt hjärta därom, att om vårt hjärta fördömer oss, så är Gud större än vårt hjärta och vet allt», 1 Joh. 3: 19. Här har frimodigheten och glädjen sin värsta, ständigt lurande fiende. Därför får heller Ordet aldrig hvila, utan skall röja orättfärdigheten ihärdigt och obarmhärtigt i hvarje smyghål och förklädnad, hvar den än befinner sig, i det egna hjärtat, hos vän och fiende, hos hög och låg. Det är ena delen af kyrkans arbete. Det räcker icke med den käringaktiga jämmersamhet, som på sina håll hör till den förment kristliga goda tonen. Saken måste tagas allvarligare. Jag tänker vi litet hvar i vår själavård gjort den erfarenheten, att ideligt tal om syndigheten i allmänhet ofta är mycket främmande för en verklig syndakänsla och att en sådan syndabekännare lätt blir stucken, om Ordet sitt väsen likmätigt bryter igenom blotta talesätten och pekar på verklig oredlighet och kärlekslöshet. Förr än det orätta blir röjdt och erkänt i uppriktig, ej prålande (Matt. 6) botfärdighet, kan synden icke blifva fördömd, så att hon icke längre förmår medels glädjetom glädje eller glädjestjälande samvetsagg förhindra den glädje, hvartill vi, mina bröder, äro kallade att vara medhjälpare hos oss själfva och i församlingen.

Här kräfvess skarpsynthet, kärlek och mod. Skarpsynthet för att icke låta sig bedragas af den gamla människan eller af de i hvarje krets härskande konventionella synpunkterna. Kärlek för att ordet må icke blott kittla eller reta synden, utan verkligen träffa den dödligt; ty intet är till den ändan viktigare, än att kärleken leder angreppet. Mod, som för Herrens och sanningens skull vågar utsätta sig till och med för missförstånd och ensamhet.

Sådan kärlekens stränghet är nödvändig för förlåtelsens glädje. Ty hur skulle ett sjukt samvete kunna botas utan att se och vidgå sin sjukdom? Hur skulle eljes Guds makt blifva erkänd, anropad och uppenbar? »O Gud du som därutinnan bevisar din allsmåktighet, att du skonar och förlåter det som brutet är, bevisa mångfaldeligen din barmhärtighet öfver oss» (Kollektbönen på 10 eft. Tref.). Hur skulle själen eljes känna nödvändigheten att flyttas öfver från själf tillräcklighetens värld till nådens värld?

»Där syndernas förlåtelse är, där är ock lif och salighet.» Nog kan mänsklig föresats och själf tukt utträtta mycket. Och det vore godt, om det i allmänhet funnes mer slik manlighet, enligt Frälsarens ord i Matt. 6: 17, hos vår fromhet och kristliga verksamhet, som ofta vant sig att klemigt göra orimligt stor affär af sina verkliga och inbillade vedermodor. »När du fastar, smörj ditt hufvud och två ditt ansikte.» Men det finns en sak, som ingen föresats förmår åstadkomma. Det är glädjen öfver Guds nåd. Nog är det viktigt, att vi hålla nåden för ögonen, och att vi enligt apostelns anvisning i Filipperebrevet 4: 6, när vi i bönen utgjuta våra bekymmer och sorger, aldrig glömma tacksägelsen. Men lika vidrig som en hycklad eller i talesättet påtaggen botfärdighet med tillhörande hufvudhängeri mån de te

sig, lika ansträngd och lögnaktig blir lätt den muntra kristendomens glädjestämning. Det är mycket önskvärdt, att ungdom och äldre visa sportmässig hurtighet. Men man misskänner evangeliet, om man utan vidare vill flytta upp en sådan stämning i det egentligen kristligas sfär. En uppriktig, om också ordkarg vördnad för det heliga och för frälsningens hemlighet är i så fall mer värd än en aldrig så välförkonstling. Fredrik Fehr hade rätt i, att Gud icke vill hafva tillgjorda barn. Den glädje till hvilken vi, bröder, äro af Gud satta att i den mån vi själfva erfarit den, vara medhjälpare i våra församlingar, får aldrig vara en påtagen mask, utan skall utgöra hjärtats ovillkorliga gensvar, när Guds röst har på allvar ljudit äfven för det hjärtat. Gällde det blott att iakttaga ett visst uppförande, skulle vår uppgift vara vida enklare. Men nu kräfvess intet mindre, än att åter och åter visa på Guds verk trots skymmande hinder, som alltjämt inställa sig för att undanskjuta Guds tröst och hjälp och aflägsna den stackars själen från hans närhet.

Men vågar människan känna glädje? Lura ej afundsamma makter på hennes lycka, färdiga med ofärden, när hon en gång vågar andas ut och känna sig lycklig och fri? Vi känna den gamla vishet som säger: akta dig, var icke för lycklig, icke för frimodig, icke för trygg. Och hvad öfverskrider värre det förelagda måttet än en sinnesförfattning, sådan som Pauli: »Jag är viss därpå» Rom. 8: 38, eller Luthers: »Glaube ist eine lebendige Zuversicht auf Gottes Gnade, so gewiss, dass er tausendmal darüber stürbe. Und solche Zuversicht und Erkenntnis göttlicher Gnade macht fröhlich, trotzig und lustig gegen Gott und alle Creaturen». Hviskar icke människohjärtat förskräckt: förmätenhet. Eller säger

Den naturliga rädslan.

det dig: Ja, det må så vara då för Guds stora hjäl-
tar. För mig måste lifvet vara en botgöring. Det
är jag skyldig Gud, som kanske af undseende låter
mig vara och icke ytterligare hemsöker mig, om jag
försiktigt kryper undan i min klenmodiga anspråks-
löshet. Det är jag skyldig nästan, som jag ej tjänat
och älskat som sig borde. Det är jag skyldig mig
själf, min känsla af lifvets ovisshet, min sorg, mitt
allvar. Botgöringen betecknar en högre mänsklighet.
Några af mänsklighetens störste hafva färdats fram
på denna ort såsom botgörare. Andra unnade de ej
sällan glädje, icke gärna sig själfva. Kanske hade
en af dem ganska långt rätt, då han förmenade, att
ingen är riktigt barmhärtig utom den som går ge-
nom lifvet som botgörare. Äfven deras tunga steg
och deras än dystra än vemodiga allvar är en barm-
härtighet. Ty det är barmhärtigt att varna för fa-
ran och väcka den sofvande. Ingen af kvinna född
var större än Johannes i öknen. Dock måste vi se,
att botgöring är en klen hugnad, därför att den är
själfgjord hugnad, och den står i strid mot evan-
gelium. Snålt och missunnsamt vill hjärtat åter be-
röfva oss glädjen. Hybrisfruktan ligger djupt. Ända
upp till kristendomen har den mänskliga själfbesin-
ningen egentligen formen af rädsla för hybris. Och
aldrig har räddhågan drifvit till strängare försik-
tighet och själfpina än inom kristenheten själf. Alla
riktiga predikanter predika för sig själfva. Det må
vara, att en sådan själ, som härligast låtit Guds
eviga »ja» till människosläktet (2 Kor. 1: 20) klinga
fram genom lifvets ovissa eller förnekande röster,
själf dragits med kvalfull räddhåga och lust till själf-
pina. Det är så, att vi härnere äga skatten i lerkärl.
Men kristendomen icke blott gifver oss rätt att känna
glädje och lycka, utan den ålägger människan så-

dan dristighet. Ty frimodigheten blir ej förhåfvelse, då den uteslutande hämtar näring från Guds verk. »Edert hjärta vare icke oroligt.» »Tron på Gud och tron på mig» (Joh. 14: 1). »Edert hjärta vare icke försagdt» (Joh. 14: 27). »Varen vid godt mod: jag har öfvervunnit världen» (Joh. 16: 33). Tröttnom ej att betrakta sådana hulda ord och gifva dem innehåll för botgörande och ängsliga själar! Vi äro förvanda. »Ett sådant språk skulle man ju vilja hämta på sina knän ifrån Rom och Jerusalem, men därför att vi hafva så många dylika, och de äro så i ständigt bruk och vanliga, akta vi dem icke» (Luther).

Brutalare än från hjärtats bäfvan kommer samma hinder för glädjen ifrån världens gång och inrättning, ifrån nöd och betryck. Därom tala de sist anförda Jesusorden. Vi känna oss alltid eländiga, när det gäller att trösta någon som lidit hvad vi själfva icke genomgått. Och om vi öfverhufvud bekymra oss om vår broder, upprör lyckans ojämnhet, tröstlös nöd och hemsökelsens stundom tyckes det gränslösa grymhet mera, i samma mån som vår egen ställning är tryggad. Lika visst som samvetets förskräckelse och genomgången andlig nöd inför de teoretiska svårigheterna gifva oss en hemul som de i samvetsnöden oerfarne sakna, lika visst utbildar korsets föga eftersökta skola af sjukdom, bekymmer och förluster de bästa tröstarne. Vi hafva i vår prästerliga verksamhet här gjort en erfarenhet, som varit hälsosamt förödmjukande och kvarlämnat en tagg af själf förebråelse i vårt hjärta, samtidigt med att Guds makt och härlighet uppenbarades. Vi nal-kades med bäfvan den hemsökte. Hans nöd var en tyst, men fruktansvärd anklagelse mot vår lycka. Skyggt beslöto vi frambära tafatt tröst ur Skrif-

Nöden i
världen.

tens rika förråd — hoppas jag, och icke ur den världsliga klokhetsens fadda tröstegrunder. Då ombyttes plötsligt rollerna. Vår hjälp behöfdes icke. Det var icke vi, som skulle lära ut förtröstan och tålmod. Utan det var vi som blefvo lärjungar. Såsom det gick för kurfursten, när denne, bekymrad för Luthers lif och säkerhet, varnade honom och erbjöd honom sitt skydd. Luther skref från Borna till honom den 5 mars 1522: »Den som mest tror, han kommer här att mest skydda».

Gudsförsvaret. Alltifrån Job och Theognis har theodicén syssel-satt människotanken, och den har frambragt utredningar från Platons Lagarna till vår tid. På de sista århundradena hafva omfattande ödeläggelser såsom Lissabons, Messinas och Titanics undergång¹ uppkallat oroliga frågor om Guds allmakt och godhet. Men att spörsmålet om världsinrättningens rättvisa och förnuftighet i våra dagar ej lika lifligt förhandlas som förr, beror ej blott, ej ens hufvudsakligen på ringare kraf på en enhetlig metafysik, utan äfven och framför allt på en växande känsla hos de tänkande kristne, af att theodicén till sitt väsen är irreligiös. Visst måste vi söka bringa sammanhang i våra insikter och öfvertygelser. Men en äkta kristen erfarenhet af Guds väsen innebär medvetandet om hans ofattlighet för oss jordekryp. Vissheten om honom måste byggas på en öfverväldigande personlig erfarenhet af hans verklighet, icke på en sammanläggning af allmänt tillgängliga fakta. Tviflen hos Job och 73:dje psalmen utmynnade heller icke i en teoretisk lösning utan i en själfständig visshet om Guds närhet och ombärlighet. I båda fallen talade också den af världsloppet brydde om

¹ Se nedan om kriget sid. 43 ff.

sig själf. Eljes kan man öfver hela linjen göra en märklig iakttagelse. Den åldrige Platon upptager saken till öfvervägande i Lagarnas X: 10. Är det möjligt, att gudomen bekymrar sig om människornas angelägenheter, då ogudaktiga människor bli gamla och efterlämna barnbarn på de högsta äreställen? Än med pinande tvifvel, än mer som tankeöfning har frågan dryftats af gudstron från antiken till våra dagar. Men man tyckes icke ha märkt, att dessa orättfärdigheter i världsstyrelsen tydligen äro vådligare för tron hos dem som se på, än hos dem som lida dem. Ty på dem som lida bedröfvelse under mångahanda pröfningar ernås mången gång syftet, att deras »bepröfvade tro må befinnas mycket dyrbarare än det förgängliga guld, som pröfvas i eld», 1 Petr. 1: 7.

Slutsatsen är alltför bekväm och välkommen för att ej dragas. För de vanlottade och nödställda skall undergifvenhet och förnöjsamhet predikas. Därmed är kyrkans plikt uppfyllt. Skola vi bibehålla nöden, på det att lidandets bepröfvade frukt må öfverflöda? Om icke saken framställes så krasst, finnes det dock människor, som vilja gifva den sociala frågan en lösning, ungefär lika barmhärtig och kristlig, som när man pekar bakåt och förklarar nöden med synden, som vederbörande begått i föregående existenser, eller stannar vid att konstatera dess orsaker i ärftlighet och ekonomiska lagar.

Här medverkar lätt en omständighet till att förvilla synen. Jämte ekonomisk styrka och sedlig upptuktelse har arbetarnes organisation medfört vissa biprodukter. Så kommer sig af välbärgade och nödställda gruppers sammanslutning i en och samma organisation, att anskriet mot samhället höjes äfven af de förra om ej för annat så för solidaritetens

**Sociala
frågan.**

skull. De feta orden om proletärens usla lott tagas i munnen af arbetare, som aldrig skulle finna sig i en bondhustrus eller en mindre jordägares sträfsamma och omtänksamma möda och som skulle förtrytsamt betacka sig för den billiga diet och in i det minsta genomförda försakelse, som en del af det förhatade kapitalistsamhällets ämbetsmän måste underkasta sig. Man har ondgjorts öfver, att ledare för arbetsklassen föra ett öfverdådigt lefnadsätt, som de afundade öfverklassarne och patronerna skulle häpna öfver. Och nog kan det te sig som karrikatyr, när den som har det i alla stycken magnifikt ställt för sig minus kanske en bit otillfredsställd ärelystnad slungar klasshatets glosor i ansiktet på sådana, som — visserligen utan att sluta sig till partiet — måste knoga lifvet igenom med ekonomiska bekymmer och försakelse. Men när klagoropen icke höjas för egen räkning, så kan sägas, att vederbörandes privatlif ej har med saken att göra. För öfrigt, hvem har rikligare än kyrkan haft användning för regeln: lef som jag lär, ej som jag lefver. Men den inre osanningen straffar sig, liksom ifråga om kyrkan, i hämmad verksamhet. För det billigaste budet är det lätt att få majoritet. Kan någon däremot samla en skara på ett sådant den sociala offervillighetens program: »Vi känna oss medskyldiga och medansvariga för det ekonomiska betryck, hvartill så många hos oss äro oförskyldt dömda, vi åtaga oss själfmant möda och afgäld till dess förbättring?» Jag skall åtaga mig att genast åstadkomma en vida mer imponerande demonstration af dem, som hellre vilja slippa. Och jag skall sålunda med majoriteten, tidens högsta eller enda erkända myndighet, hastigt skaffa ur världen det fåvitska talet om ansträngning för gemensamt väl.

Dock, man kan ju teckna sig till minnes de villiga och vid tillfälle låta dem sota för oförsyntheten att frivilligt påtaga sig ansvar och offer för det helas skull.

Det är föga behagligt att behöfva känna ett ogående missnöje med sig själf och de förhållanden, i hvilka man själf har det bra. Intet under, att man gärna tröstar sig med ofvan anförda skäl och med missförhållanden (t. ex. den stundom i solidaritetens förmenta intresse odlade ringaktningen för plikt och arbetsflit) hvilka här och hvar medfölja arbetarrörelsen liksom hvarje stor folkrörelse, men försvinna i mån af upplysning och insikt i de verkliga förhållandena, utan öga för de mänskliga kraf, som det är dess evärdliga heder att ha förskaffat gehör i världen. Kommer därtill socialdemokratins växande makt, kan man ytterligare, om man gärna vill, stämpla de sympatier med dess sträfvanden som röjas inom kyrkan, såsom lycksökeri.

Så enkel är saken dock ej. Visst befinna vi oss i Sverige, liksom annorstädes i ett falskt alternativ. Af den som ej har förmånen af högre bildning, kan ingen öfverblick af läget begäras. Till på köpet förernas positiva, djupt grundade klassintressen med misstro mot försvarsrörelsen. Är det naturligt och nödvändigt, att den sociala nitälskan och omtanken om vår frihet och betryggade fortvaro i vårt hörn af världen skola stå i strid med hvarandra? Snarare äga de ett nära sammanhang. Hågen kan icke vara så stor för vidlyftiga reparationer och inredningar hos den, som måste befara, att huset när som helst kan stå på ofri eller för trång grund. Med all uppriktig social välmening måste man se, att förlusten af det nationella oberoendet eller af väsentliga resurser skulle för de sociala sträfvandena betyda icke motgång, utan undergång. Att upp-

Socialt nit
och foster-
landets frihet.

ställa två oafvisliga plikter mot hvarandra såsom alternativ att välja på är osedligt. Det visar lika mycken människokänedom, som när man förebrår missionsvännerna, att de skicka pengar ur landet i stället för att bruka dem mot nöden här hemma — utan att man själf just besvärar sig med någotdera, medan missionsvännerna i regel höra till dem, som äro redobogna hjälpare äfven härhemma. De som nu solklart bevisa att antingen orka vi inte med det ena eller också orka vi inte med det andra, höra — icke alltid, det finnes undantag, men — ofta till dem, som just inte ta sig för nära vare sig för nästans skull eller för landets säkerhet. Försummelse af en plikt kan icke vara någon förträfflig skola för att lära sig en annan. Gick mänskligheten framåt, då den i hvart ögonblick tittade på ansträngningstermometern och kände noga efter, hvad den orkade? Gick hon framåt, då hon gjorde hvad henne lyste? Hur mycket skulle arbetarrörelsen hafva utträttat på slika villkor? I detta fall måste den enklaste eftertanke säga, att rikets yttre trygghet är nödvändig förutsättning för en frimodig och grundlig invärtes riksomsorg. Men å andra sidan är det lika vanligt, att patenta försvarsifrare visa lika stor hjärtlöshet mot sämre lottade samhällslager, som de äro ovilliga att för egen personlig del åtaga sig verkligen tyngande offer för fosterlandet. För kyrkan är det omöjligt att med jämnmod se, hur obarmhärtigt hårdt den sociala och ekonomiska ordningen trycker på vissa grupper och klasser. Bördorna tynga ojämnt. Många kroppsarbetare lefva i bästa fall under en ekonomisk otrygghet, som andra samhällsgrupper ej äga någon aning om. Arbetet kan i vissa industrier gestalta sig tröstlöst enformigt och undergräfvande. Framtiden ter sig utsiktslös. Vi äro kallade som

medhjälpare till glädje. Men det måste kännas som hädelse mot Kristi ande att bjuda glädjebudskapet utan att samtidigt besjålas af en nitälskan, som icke kan slå sig belåten till ro.

Hur skall då kyrkan undanröja detta hinder för glädjen? Har hon sett nöden med förfäran, så lockas hon kanske närmast af önskan att kunna vara den rika allmosegifverskan, såsom hon förr i tiden stundom varit. Bara det icke blir en förening för välgörenhetens ordnande, i hvilken den enskilde egentligen friköper sig från sitt kristna och mänskliga ansvar. Saken har en ännu allvarligare sida.

Kyrkan och
den sociala
frågan.

Då Luther afskaffat betraktelsen af allmosan såsom ett medel att vinna religiös förtjänst, kunde för honom icke nöden och tiggärväsendet behålla sin karaktär af nödvändig förutsättning för fromheten. I stället ville han i möjligaste mått utrota såväl tiggeriet som det ohjälpta armodet, i det han lade ansvaret för de fattiga på hvarje kommun. Samfundet har att sörja för sina nödställda. Vi läsa äfven i slutet af företalet till Laurentius Petri kyrkoordning af 1571¹ om öfverhetens plikt att stifva och vidmakthålla hospitaler och sjukstugor etc. En sådan uppfattning har till oberäknelig hugnad och förbättring trängt igenom, och den erkännes af den moderna staten. Att nu i någon den ringaste mån flytta det, som blifvit erkänt som samfundets ofafvisliga plikt, tillbaka till att bli en kyrklig eller from välgörenhet skulle icke blott vara i strid mot reforma-

¹ Åt denna innehållsrika urkund förlånade Upsala möte på visst sätt karaktären af bekännelseskraft. I hvarje fall äger den för vår kyrka en grundläggande betydelse. För att göra Laurentius Petri arf till svenska kyrkan lättare tillgängligt ombesörjer domprosten Lundström en billig upplaga på Askerbergs förlag.

tionens grundsatser utan äfven ett steg i bakvänd riktning. Det ligger i stället i den kristna moralens intresse att i den mån det är möjligt förvandla »goda gärningar» till en klart insedd och fast ordnad pliktutöfning.

Vi ha här att göra med tvenne skilda ting. Dels med en viss ekonomisk-social gestaltning af samhället med ty åtföljande vådor och förmåner. Det är ett ytterst inveckladt spörsmål för den nationalekonomiska forskningen att bedöma ställningen och finna bot för arbetslöshet och andra olycksaliga verkningar. Kyrkan betraktar detta värf liksom allt troget kallelsearbete som en gudstjänst och inser dess angelägenhet. Gud gifve skarpsinne och framgång! Men hon kan icke såsom sådan binda sig vid någon viss ekonomisk teori, om det också ligger i sakens natur, att hennes sympatier hvila hos dem, som äro betungade i samhället, och hos sådana riktningar, som på fullt allvar göra deras sak till sin egen.

Den komfortabla kristendomen frodas hos oss mindre än på åtskilliga andra håll. Den har förlorat hvarje känning med en del af lifvets hårdhända svårigheter, näringsbekymmer och sträfsamt arbete, men rör sig, i sin ostörda sfär af god ton, bekvämlighet och förfining, med kristendomens patetiska uttryck och kvietiv — och ändå är det ingen som ler. Hur många af oss veta något riktigt för egen del om svält och kyla, fattigdom och försakelse? En större procent människor än man tror sträcker icke sin sträfvan högre än till bekvämlighet. Denna procent växer, och den syftar omedvetet till att så småningom döda släktet och kulturen. Det är också märkligt att se, i hur hög grad människor få det de begära. Den som vill ha komfort — får den.

Vill någon hafva något annat, kanske han får det. Den komfortabla fromheten är i regel mycket aktningvärd — ett moraliskt stöd. Men den skall icke ondgöras öfver en människa, som drifven af själens ifver för det andliga goda försmår det världsliga till en grad, som kommer den komfortabla fromheten att känna sig kuslig till mods. Man räknar det i vissa kretsar nästan till gudaktigheten att ha det bekvämt och fint på alla vis och syssla med subtila anfäktelser. Det är inte utan att man har svårt att förstå den, som knogar och sträfvar i trånga och besvärliga villkor, annat än som föremål för välgörenhet. En franciskansk fattigromantik strider mot vår bekännelse; men väl kunde vi behöfva ärligt menad asketism för särskilda sociala kallelser.

Lika farlig som den fina kristendomen är kyrkans tysta eller uttalade sammanokning med ett parti. I mitt nya ämbete betackar jag mig på förhand, liksom säkert många af Eder, mina ämbetsbröder i stiftet, för den slags välvilja, som kyrkan får röna för politiska och sociala syftens skull från sådana, som på grund af sina konservativa politiska idéer värdigas betrakta sig som hennes naturliga beskyddare utan att ett ögonblick för egen personlig del taga notis om hennes budskap om dom och frälsning.

En annan sak är, oberoende af ekonomiska insikter och program, nödvändigheten att bistå dem, som blifvit ur stånd att reda sig själfva. I stället för att göra sig vänner med den orätta mamon skall kyrkan se en seger för evangelium i hvarje ansvar för fattiga och sjuka, som lekmannasamfundet öfvertagit och inser sig böra öfvertaga från hennes frivilliga barmhärtighetsverk. Idealet vore välgörenhetens öfverflödighet, men det är ingen utsikt

att det nås. Med den yppersta organisation af fattigvården återstår oändligt mycket, som endast den personliga hjälpen kan råda bot på. Därför består kyrkans uppgift i att väcka ansvarskänslan hos den enskilde såväl som hos samfundet. Hon får aldrig lämna den själfviska belåtenheten i fred. Men det är icke nog med att lusten att hjälpa blir väckt. Ingen konst är svårare, intet företag ömtåligare, än att hjälpa. Den, som här vill göra verkligt gagn, icke blott skaffa angenämt utlopp åt någon hastigt påkommen folklighet eller åstundan att i medvetande om egen outhärlighet reformerande ingripa i förhållandena, får bereda sig på mycken missträkning och väpna sig med tålamod. Inget mer välsignadt tillskott i sitt arbete har därför vår kyrka på senare tiden vunnit än för ändamålet utbildade diakonissor och diakoner i församlingarnas tjänst. De betyda icke de andras friköpande från den kristliga kärlekens plikt, utan de medföra tillgång på sakkunnig arbetskraft i församlingen, kloka anordningar och personkänedom, som förhindra spasmodiska allmosor på måfå och inrikta kommunens och de enskildas hjälpsamhet på bestämda mål. Här har kyrkan funnit sin egen uppgift. Flerårig erfarenhet har lärt mig, både hur stor verklig hjälpsamhet och redobogenhet till att åtaga sig besvärligt och mångårigt ansvar det finns i församlingen, ofta där det minst synes, och hur otroligt förslöade och rentaf i sin egennyttiga grymma sinnena hos de lyckligare lottrade kunna vara för den ekonomiskt svagare och för aldrig så ärbart småfolk. Inblickarna i nöden tvinga prästen till en tilltagsenhet, som är föga angenäm. Gent emot rike mans förstockelse kan man harmas öfver, att, då högre sedliga motiv saknas, icke åtminstone fruktan kan skrämman för den

räkenskap som väntar enhvar af oss. »Att de må mottaga eder i de eviga hyddorna.» Den som för en människa kan undanrödja ett hinder för glädjebudskapet och icke gör det, honom är det synd.

Men arbetarskarorna äro ju så gudlösa. För det första har detta intet med vår kristna plikt att göra, för så vidt vi lyda Bergspredikan. För det andra ha vi att skärskåda faktum och dess orsaker. Ingen kan utan djup oro se den fara för vår västerländska odling, som ligger i arbetarskarornas fjärande från kristendomen. För kyrkans räkning ser jag saken mörkare än åtskilliga af mina ämbetsbröder. Ty jag tror icke, att kyrkan under några omständigheter kan lämna saken med ett aldrig så bedröfvadt eller bannlysande *dixi et salvavi animam*, utan ansvaret ligger öfver henne, och hon kan icke, utan att svika sin mästare, pruta af på sin plikt att förskaffa glädjebudskapet gehör. Å andra sidan kan jag icke för evangelii räkning finna läget så utsiktslöst som mången gör. Oafsedt de från evangeliet härstammande ideal af rättfärdighet, inbördes ansvar och uppoffring för det hela och framtiden, som verka i arbetarrörelsen jämte helt andra, goda och onda makter, kan en arbetande mänsklighet, när den naturliga lifslusten och naiv tilltro till auktoriteter icke längre förmå uppehålla henne, utan kritiken inställer sig, eller när hemsökelsens dag kommer, icke undgå att åtminstone i sina djupare sinnen tränga ned till religionens grundvalar. Och en lifsduglig fromhet, som på allvar söker sig fram till den starkaste, kan icke undgå att finna Kristus. Men för närvarande lider utan tvifvel arbetarrörelsen af en slags halffofficiell ateism, som i vissa sinnen förtätar sig till religionshat, och som

Arbetarska-
rorna och
kristen-
domen.

endast på topparna ger vika för en friare horisont och en klarare, kanske soligare dunstkrets. Här skall ett ord sägas om den fullt medvetna och personliga misstro eller motvilja, som hos många af arbetarrörelsens medkämpar och vänner riktar sig ej blott mot kyrkan såsom institution utan äfven mot den kristna tron.

Jag satt för ej många år sedan i Uppsala i en praktfullt upplyst sal. Kraftiga unga röster sjöngo före och efter talen psalmer och sånger fulla af förtröstan och öfverjordiska ideal. Det som talades, var icke det beställda och innehållslösa klingklang med de sköna orden, som vi alla känna till från religiösa sammankomster. Ingen fördomsfri människokännare kunde undgå att höra den äkta tonen och märka, att dessa unga män voro besjälade af en ren hänförelse och osjälfvisk kärlek. Plötsligt slog det mig, att icke blott skaror af vårt folk utan bland dem här och hvar i hopen äfven unga viljor med något af samma oförfalskade idealitet, som inför mig var bärare af det eviga glädjebudskapets individuellt formade och tillämpade tankar, föredrogo att stanna utanför i mörkret, som vältrade ihop sig bakom fönstren. Jag gör icke upp någon öfverklass-sentimentalitet öfver deras förment glädjelösa tillvaro. Åhnej, de kunna roa sig rätt ordentligt. Och för många är tillvaron ganska dräglig, skulle vara det än mer med en smula mindre anspråk — om än den sociala orättfärdighet, som måste ligga i den högre bildningens och studentens förmåner och som ej kan aflägsnas, kännes bitter för de kunskaps-törstige och läshugade. Jag menar heller icke, att de lefva i mörkret. Ett ljus framför allt vilja de sätta på ljusstaken, det är vetenskapen. Det finnes i den moderna socialdemokratin intet andligen hopp-

fullare än vördnaden för vetenskapen. Vördnad adlar. Vetenskapen är ett värdigt föremål. Arbetaren har icke en snusförnuftig vantolkning af vetenskapen. Men det vore opsykologiskt att tänka, att han skulle se hvad verklig forskning innebär. Hur många akademiskt bildade veta det? För arbetaren är vetenskap ett visst evolutionsskema, som han på många håll inhämtar, och som blir lättfattligare och därför gör bättre propaganda, i samma mån som det våldsamt konstruerar och förenklar i strid mot verkligheten. Officiellt tar socialdemokratien det noga med formlerna. När en forskare på grund af sina studier kommit till resultat, som ansågos stridande mot socialdemokratins läror blef han häromåret af partidagen i Tyskland bannlyst. Det hjälpte icke, att han åberopade, att han ej spridt irrläran i förkunnelsen, utan endast framställt henne i strängt vetenskapliga skrifter. Vi känna igen en ofördragssamhet, som den evangeliska kyrkan kommit ifrån. Kanske uppgår ett ljus för någon — att denna slags omvårdnad om den rena läran dock var ett, låt vara omoget, uttryck för att man gemensamt vet och tror och lefver på något. Den hejdlösa individualismen har sånär utrotat känslan af det stora och upplyftande och samfundsbildande i gemensam tro. Vetenskap är nu hvarken socialdemokratins officiella lära eller de gängse föreställningarna om vetenskapsens resultat. Man har underliga begrepp om en vetenskap, som bevisat att det ej finnes någon Gud, och som utgår ifrån, att vi som lefva i tjugonde seklet ju måste veta allting bättre än Kristus, som lefde i det första. Men man sätter vetenskapen högt. Sålunda förfela kyrkans män saken, om de vända sig emot vördnaden för vetenskapen, äfven om denna vördnad skulle närma sig till att blifva

ett slags afgudadyrkan af vetenskapen. I stället måste kyrkans kraf här lyda: mer vetenskap, mer kritik, mer verklighetstrohet, som väcker till lif det sökande sinnet i stället för det dogmatiska sinnet. Den som söker han finner. Ljuset som kom i världen vilja dessa beundrare af vetenskapen icke veta af. Kyrkans andliga rikedom är för dem ett sken eller en grof osanning. Men jag frågar: Hafva vi råd att afvara något af det som släktena lämnat oss i arf till själens hugnad? Vi möta här en andlig asketism; som liksom all asketism kan hafva hedervärda orsaker. Alla nya epoker hafva haft bildstörmare och puritaner. Men asketismen är icke mänsklighetens mål. Vi skola förhjälpa därtill, att människan unnar sig själf hela den skatt, som Gud i uppenbarelsen bjuder hvarje redligt hjärta.

**Gemensamhet
i trons glädje
med alla upp-
riktigt krist-
trogna.**

Sedan jag har berört några af glädjens hinder, vill jag nu hänvisa på den välsignade gemensamhet i glädjen, som Paulus så ofta i sina bref gifver uttryck åt.

För många år sedan erfor jag att en vän, som nyligen flyttat till Stockholm, där slutit sig till Missionsförbundet. Då jag förvånad sporde honom om anledningen, fick jag bekräftelse på, att ingenting skilde honom från svenska kyrkans lära och ordningar. »Men jag hade inga troende vänner i Stockholm. Man går i kyrkan, men man råkas aldrig. Så kom jag så småningom med i en krets, som tillhör Missionsförbundet.» Detta behof af sammanslutning och samvaro i smärre kretsar tillgodoses nu af kyrkan genom ungdomsrörelsen och församlingshus med därtill hörande möten och frivilliga verksamheter på ett helt annat sätt än då. Det är mycket tacknämligt. Och vi böra ej glömma, att hvad som

kallats separatism — i trots af att vederbörande icke använt sin rätt att separera sig från kyrkan — icke sällan framgått ur ett slikt behof. Vi skola respektera den kristna friheten och icke göra tillhörighet till smärre kretsar för samvaro, uppbyggelse och arbete till sjibbolet på sann fromhet. Familjen och vänkretsen kunna gifva det nödiga kristliga stödet af »vänners tilltal» (Schmalkaldiska artiklarna III: 4) och umgänge. Och det kan finnas ett behof af att just i den offentliga gudsdyrkan på samma gång vara ensam och fullkomligt ostörd, som man känner sig understödd och buren af församlingens andakt. Känslan af una sancta catholica ecclesia kan vara ren och stark i samma mån, som den ej för den enskilde utformat någon särskild religiös krets annat än kyrkosamfundet och lokal-församlingen.

Denna känsla af gemensam glädje öfver Guds stora gåfva får icke upphävas eller ens störas af de enskilda sammanslutningar, som af en eller annan anledning icke göra fullt gemensam sak med kyrkan. Jag skall här icke komma in på ett tema, som jag tidigare berört, i hvad mån sekteriska kretsar ändå, kyrkohistoriskt sedt, äro kött af vår evangelisk-lutherska kristendoms kött och ben af dess ben eller ej. Vi få i hvarje fall icke begränsa vårt ansvar och vår ämbetsgärning till någon viss, oss tillgifven krets. Utan vi skola känna gemensam glädje med alla dem, som på allvar söka sin frälsning och lycka i Kristi evangelium. Och vi skola vara medhjälpare till deras glädje, äfven om de vilja hålla sig för sig själfva.

Därmed förringar jag ingalunda åtskillnaderna. Kyrkans bekännelse blir i vår tid lätt föremål för en ringaktning, som kan botas endast genom oaflå-

**Bekännelse-
trohet.
Vår bekän-
nelse är mån
om glädjen.**

ligt och fördjupadt studium af Skriften och våra symboliska böcker och andra äkta vittnesbörd om evangelisk tro från skilda tider. Det storartade andliga arbete, som i den är nedlagdt, åsyftar i väsentlig mån att förhindra, att den glädjen grumlas, som Gud i Kristus förlänar. Hur eftertryckligt säga icke bekännelseskriterierna ifrån, att den nya lärans företrädere låg i den tröst den innehöll (Augustana XX: 7 *Quae doctrina tolerabilior est priore, et plus afferre potest consolationis quam vetus ipsorum doctrina*). Icke teoretiska spekulationer (Aug. XXVI: 15), utan om tanken om själens okvalda glädje och trygghet förestafvar såväl de positiva satserna som polemiken (Aug. XX: 15; XXV: 4; XXVI: 15; XXVII: 52; XXVIII: 4 *ad consolandas conscientias*, 42, 49, 64 ff. *Formula Concordiae I: 5, 6 ff.*). Ortodoxi i sann mening betyder hvarken rätthafveri eller bokstafsträldom, utan månhet om den sanning, hvarpå egen och andras frälsning hvilat, från de högsta trosartiklarna om Guds uppenbarade väsen: Fader, Son och Ande, till erfarenhetssatserna om människans tillstånd och Andens verk. Kärleken lider allting, enligt Luthers bekanta ord, men tron är som ögat, tål intet smolk. Så snart det minsta af frälsningens grund öfverflyttas från Gud till människan, så uppstår en remna i förtröstan. Ett klyft hål öppnas för misströstan eller förhåfvelse att smyga sig in och störa glädjen. Därpå angelägenheten att häfda Guds uppenbarelse, framför allt det för alla tider och människor objektigt giltiga i Kristi person och verk oberoende af all mänsklig sträfvan, Rom. 11: 6. För mig ligger vår evangelisk-lutherska bekännelses företrädere framför hvarje annan form af kristendomen däri, att jag ingenstädes finner Guds

verk och uppenbarelse så rent och följdriktigt häfdade gentemot hvarje inkräkting på den kristna förtröstans orubbliga, gudomliga, af människan oberoende grundval.

Nitet för den rena läran har alltför ofta nedsjunkit till ett ganska utvärtes, ofta mer polemiskt än innehållsrikt, häfdande af vissa satser. Renlärighet i någon djupare mening måste hvila på ett oförtrutet andligt arbete, som intränger i lärans andemening och sammanhang. De teologiska studierna skänka en förmån, som ingen kyrkans tjänare får lättvindigt afhända sig, nämligen förutsättning för ett fortsatt studiearbete och den för en utomstående förborgade glädjen att få skåda djupare in i uppenbarelsens sammanhang och teologins heliga arbete. Det är heller ingen polisförordning, utan omtanke om den för verklig ortodoxi nödiga bildningen, när Kyrkolagen 24: 8 i en paragraf om visitation föreskrifver, att kyrkoherden skall vid biskopens ankomst gifva honom tillkänna, »huruledes han sina studier fortsätter».

Bör sålunda af prästen fordras insikt i läran och månhet om henne, så förhindrar det ej, att han såsom Kristi tjänare gentemot världslighet och förnekelse känner sitt samband med dem, som, låt vara med en afvikande åskådning eller sed, göra allvar med sin frälsning. Kanske upptäckes på botten mer öfverensstämmelse än man fåvitskt inbillat sig. Lektor Nils Jakobsson berättar om Arvid Gradins besök den 17 oktober 1741 hos ärkebiskop Johan Steuchius. Han kom på Brödraförsamlingens uppdrag. Den gamle ärkebiskopen sörjde öfver docenten Gradins herrnhutiska kätterier och var dessutom sängliggande sjuk. Han lät hälsa Gradin: »Det förundrar mig högeligen, att Ni vill komma inför mina

ögon». Det såg ut, som om resenärerna skulle nödgas återvända till Tyskland med oförrättadt ärende. Men senare på dagen åtrade sig Steuchius och kallade dem till sig. Han uttalade nu sitt stora missnöje med Gradins affall från den rena läran. Men när denne aflagt bekännelse om sin religiösa erfarenhet och tro, utbrast ärkebiskopen rörd: »Det är ock min tro, och däri vill jag förblifva till min död».

När oro och trosifver röra sig i själarna om än i besvärliga former, måste kyrkans män framför allt vara angelägna att ej utsläcka anden. Det finnes högre ideal i kyrkan än försiktighet och lugn.

**Församlings-
tjänstens
sysslor:
Gudstjänst-
rummet.** Hafva vi fått ögonen öppna för den oförtjänta lyckan att få medverka till församlingens glädje öfver nåden, så faller ett förklarande skimmer öfver ämbetets sysslor.

Till gudstjänstens glädje och högtidlighet hör gudstjänstrummets värdighet och skönhet. En märkbar sträfvan rör sig att skapa mer talande kyrkobyggnader, att taga bättre vara på det, som för fädren varit heligt, och att värdigt pryda templen. Vi kunna utan förhäfvelse påstå, att vi nu kommit in i en ny skapande epok i vår kyrkokonst. En skön och genomtänkt kyrka är för det sökande sinnet redan en förkunnelse.

Andakten. Än mer ligger andakten i själfva kulten på vårt ansvar och i vår förmåga. Däri brister bedröfligt mycket. En profan och vårdslös ton inför altaret omväxlar med en smaklös känslsamhet, en falsk betoning, ett tillgjordt patos. Andakten är icke det högsta i religionen. Och det är — det kan icke hjälpas — en försvagning och dekadens, när man af religionen mistat tron, som i alla lifvets ärender och omskiftelser på fullt allvar räknar med det osynliga (Ebr. 11: 11) såsom med det vissaste af

allt, och behåller endast den visserligen förädlande, men dock i lifvets arbete och tyngd vanmäktiga stämningen af helgd och andakt. Men endast det religiösa barbariet kan vårdslösa pieteten och förlora känslan inför det heliga. Det skarpaste ordet kommer icke från någon finsmakare, utan från Fräl-saren själf. Sällan svallade harmen så upp hos honom, som när han såg, hur fädernas sköna gudstjänstrum, helgadt af generationers böner, profanades af sedvänjor, som af tempelbesökarna knappast längre märktes, utan hade öfvergått till det vanliga och oundvikliga. Störande stoj och krasst världsliga sysselsättningar och tankar jagade han obarmhärtigt ut ur det heliga rummet.

Redan stillheten i våra kyrkor lämnar åtskilligt öfrigt att önska. Låt kyrkan räcka äfven bakom sakristidörren. Där är en bön på sin plats för dem som skola göra tjänst i menigheten:

Herre, din tjänst är en helig tjänst. Helga våra lif och sinnen, så att ditt ord och din Andes verk ej af oss förhindras utan främjas. Gif att vi med andakt och vördnad förrätta sysslorna i din kyrka, alltid noga bereda oss och aldrig akta någon plikt för ringa. Ditt evangelium tröste de bedröfvade, väcke de sofvande, styrke de svaga. Må vi med hjärtlig håg lofsjunga din nåd, lifvas och stärkas för kallelsens verk och troget tjäna dig på alla rum till ditt heliga namns ära. Amen. —

Skall en bön läsas från altare eller predikstol, så bed den, deklamera den ej! Och när epistel och evangelium läsas, så minns, att det är icke herr N. N., som har ordet, utan Skriften.

Är något ägnadt att främja församlingens glädje, **Tonkonsten.** så är det, för de sinnen som fått gäfvan att höra

toner, tonkonsten¹. Af ålder har sång och musik tillhört gudstjänsten såväl för att frambära tillbedjan och åkallan, som för att tolka frälsningens under. Har någon hört Johann Sebastian Bachs Matteuspassion eller Johannespassion eller Hohe Messe, så har han erhållit en ny uppenbarelse icke blott af religiös känsla i allmänhet utan af evangeliets och korsets mysterium och af den kristna tankens arbete. Det är långt från en musikhögtid i Bachs kyrka Thomaskirche i Leipzig till en kör af oskolade röster i någon landsförsamling. Den senare tilltalar föga den musikaliske finsmakaren. Men en kyrkokör, äfven med ett musikaliskt sedt mycket torftigt resultat, är dock en Gudi behaglig gärning. Och mödan och tålmodet, som den kostar, äro icke bortkastade. Dess gagn ligger ju i glädjen, som den kan förhöja i gudstjänsten, men ännu mer i de unga och gamla deltagarnes gemensamma arbete. Ätminstone vid domkyrkorna och i de större städerna bör människornas håg inriktas på att donera till gosskörer, sammansatta af läroverkens lärjungar och andra. Församlingssången, som är den evangeliska gudstjänstens dyrbaraste klenod, behöfver icke lida däraf, om körens roll dels noga afgränsas, dels i psalmerna underordnar sig menigheten. Från Luthers inflytande härröra ännu många fromma stiftelser till kyrkomusikens fromma. Vi ha såsom lutheraner här ett högt ideal att öfvertaga.

Jag tänker, att vi måste så småningom återupptaga en särskild inrättning ur lutherdomens musi-

¹ Under korrekturläsningen får jag i mina händer Missale för Svenska kyrkan och Hymnarium för Svenska kyrkan, tre ståtliga volymer, på K. Maj:ts uppdrag förslagsvis utgifna af U. L. Ullman och J. Morén. Som texten visar motser jag med särskildt intresse förslaget till Vesperale.

kaliska arfvedel, jag menar musikgudstjänsterna. De gingo till öfverdrift och råkade i förfall. Men saken är omistlig för kyrkan. Det närvarande släktet behöfver i kyrkan slika »andliga andakter», som de kallades. De voro på 1600- och 1700-talen en fast beståndsdel af evangelisk luthersk kult. Nu förmärkes allt starkare behofvet af en andakt och tillbedjan i det heliga rummet, där den enskilde officianten icke får såsom enskild framträda och där den enskilde deltagaren lämnas i fred. Det talade ordet inskränkes, om det förekommer, till skriftläsning och fastställd bön. Vespargudstjänsterna söka tillgodose sådana behof. De borde snart vara mogna att insättas på aftonsångens plats med dess namn. I strängare musikalisk form hafva motettaftnar, kantater och andra musikgudstjänster införts i en och annan kyrka i hufvudstaden och annorstädes. Saken är för viktig för att lämnas vind för våg.

Jag tror på nådemedlens verkan äfven oberoende af den, som förmedlar dem. Men det är ett nödtillstånd, om icke prästen kan vittna om hvad han själf lefver i. Den personliga förkunnelsen är och förblifver det viktigaste i vår uppgift. En predikan, som förmår väcka, varna, trösta och undervisa, är förmer än hvarje annan prästerlig företagsamhet. Ingen ifver och rörlighet i alla möjliga och omöjliga verk och företag, föreningar och föredrag kan ersätta predikans andefattigdom. Det kan nog vara bra med idéer, uppslag, nya organisationer, förningsverksamhet och annan slik i ögonen fallande rörlighet. Men det är farligt om sådant skall ersätta det egentliga arbetet i församlingen. Mer än en förenings- eller mötesberömdhet åtnjuter i sin församling föga förtroende, därför att han vant sig

Förkunnelsen.

vid klen förberedelse till predikan och har föga tid och håg öfrig för personlig omtanke och egentlig församlingsvård. Ingen prästerlig syssla går upp emot ansvaret för en församling, där livvets svårigheter i skiftande mångfald träder en till mötes och människorna äro besvärliga eller lätta att ha att göra med, fattiga eller välbärgade, vänliga, likgiltiga eller afvoga emot kyrkan, inte så fromma öfver lag, att det är idel ljuflighet att tala till dem. Inom den riktige församlingstjänarens kall är ingenting viktigare än predikan. Den upphjälpes ej medels bannor och stora ord. Utan bakom predikan måste först och sist ligga arbete. Hvad man må hafva att säga om oss, ämbetsbröder, sörjom för, att man ej kan förvägra oss det hederstecknet: arbetsamhet. Redligt arbete öfverskyler en myckenhet af synder. Vi må icke låta skenet af arbete bedraga oss själfva och andra. Det är icke sagdt, att det arbete som synes är det svåraste. Predikan kräfver en andlig ansträngning utan prut. Kanske någon har samma erfarenhet som jag. Predikan blir för hvarje gång svårare, äfven när det är något alldeles bestämdt, som man har på hjärtat att säga och när samtidigt lusten att få förkunna ordet är stark. Guds verk, hans kraf och hans nåd utgöra ett mysterium tremendum samtidigt som ett evangelium. Till predikan hör äfven en församlingsherdes dagliga sysslor, umgänge och erfarenheter i församlingen, hans bekymmer med de bekymrade, hans sorg med de sörjande, hans glädje med dem som glädja sig. Jag vet af egen erfarenhet, hur mycket lättare förkunnelsen då blir. Man har också uppbyggelse af att höra predikanten framställa hvad texten och söndagen förtälja, utan anspråk på att afgifva ett personligt vittnesbörd i

strängare bemärkelse. Det är illa, när genom bristande arbete och brist på friskhet och kraft i det egna inre lifvet predikanten söndag efter söndag faller in i samma slentrian, låt vara att han äger en viss lifaktighet i framställningen. Men det är rakt inte att beklaga, om för hvarje söndag eller för hvarje predikotext ett visst innehåll utformar sig och sedan med samma söndag eller text återkommer. Man har väl mycket glömt bort predikans uppgift att lämna en verklig och hållbar undervisning.

I mer sammanhängande form har prästen för månen att lämna undervisning om kristendomen och dess hufvudstycken i nattvardsskolan.

Ungdomens
undervisning.

Tror någon så fullt och fast som jag på nåde-medlets verksamhet äfven oberoende af den som förmedlar det, så har han en mycket hög uppskattning af den obligatoriska kristendomsundervisningen i våra skolor, kommunens och statens. Och det faller honom icke in att vilja bota brister i denna undervisning med universalmedlet: bort med religionsämnet ur statsskolorna. Skaffa i stället till stånd goda läroböcker och se till, att undervisningen åtminstone äger den garantin att vara så objektivt riktig som möjligt, så att den i möjligaste mån håller sig till urkunderna, det är: meddelar väl valdt och väsentligt stoff ur bibel, psalmbok och kyrkans historia och läroframställning i öfrigt, och att den sålunda fullt ut räknar med kristendomens karaktär att vara en uppenbarelse i historien. Ännu förföljer mig en förebråelse, som en aktad motståndare till kyrkan riktade till mig för många år sedan efter en diskussion i Uppsala om kyrkans dogmer: »Hvarför skrifver Ni inte läroböcker?» Jag har icke varit overksam. Men saken är icke lätt.

Ordets nådemedel har friare tillfälle att göra sig gällande i nattvardsläsningen. Vår kyrka äger ingen dyrbarare förmån. När ögonen nu äro öppna för dess brister i olika hänseenden, må vi vara var samma och se verkligheten, barnens behof och möjligheter, uppriktigt till godo, så att icke sanningskrafvet utmynnar i osanna och i någon mån konstlade kraf på de ungas sinnen. Är det endast likgiltighet och misstro från ena sidan och försummelse från andra sidan, som lyckats betänkligt tömma kyrkorna på vissa håll och som här och där äfven hota att tömma nattvardsskolan? Vi måste nog stundom taga med ännu en orsak: föraktet för seden, nitälskan mot det som man ansåg vara blott vana. Sådant nit var på sin tid en nödvändig reaktion emot en död vanereligion. Men det sköt öfver målet. En hård erfarenhet har nu lärt oss se, hvilken välsignad makt som ligger i en god sed. Det är för människoögon omöjligt att bestämma, i hvad mån Andens verk underlättas af seden. Församlingen bär fram barnen i dopet till Herren. Det finns knappast något folk så »primitivt», knappast någon kultur så outvecklad eller förkommen, att icke riter, som företagas med barnet vid späd ålder eller senare, beteckna en öfvergång från blotta naturtillvaron till delaktighet i stammens noggrannt vårdade traditioner och seder. I det kristna dopet når detta spirande medvetande sin fullkomning. Människan är icke blott naturvarelse utan ämnad för Guds rike. Församlingen fullföljer nödtorftigt sin dopplikt mot barnen genom att lära dem hvad Jesus har befallt. Skola de sedan i sin ordning få tillträde till den heliga måltiden, dit Frälsaren inbjuder de sina? Må kyrkan här te sig för de unga som en öppnad famn, icke som en anstalt för examen af hjärta och

njurar. Må inga onödiga stötestenar läggas eller lämnas kvar i vägen för dem som vilja komma. Här fordras vishet och tro på Andens verk, äfven när våra ögon icke förmå skönja det. Jag hoppas, att det skall förunnas oss att samråda i denna viktiga och svåra angelägenhet, liksom i frågan om ungdomens fortsatta vård, nu kraftigt förordad i Folkundervisningskommitténs betänkande angående fortsättningsskolan.

Äfven utanför religionsundervisningen ligger skolan oss nära om hjärtat. Till prästens evangeliska uppgift, det är till hans medverkan till församlingens glädje hör, att hans hjärta och hand äro öppna och villiga när det gäller ett godt verk, äfven om det icke direkt ingår i hans församlingstjänst. Prästen skall, såsom Titusbrevet vill (1: 8) vara philagathos, »en vän till det som är godt», han skall »nitälska för hvad godt är» såsom nya bibelöfversättningen återger ordet. »Mina bröder, hvad sant är, hvad värdigt, hvad rätt, hvad rent är, hvad som är älskligt och värdt att akta, ja, allt hvad dygd heter och allt som förtjänar att prisas — tänken på allt sådant» (Fil. 4: 8). Med prästens rent kyrkliga uppgift äger framför allt skolan sammanhang. I kyrkans hägn har såväl folkundervisningen som den lärda skolan växt sig starka. Hvad reformationen betydte för folkets bildning och hvad den svenska kyrkans oförtrutna nitälskan utträttat för skolväsendet, utgör ett äreminne, som särdeles i fråga om vår kyrkas insats från 1500-talet intill vår egen tid är lika rikhaltigt som ännu i det stora hela oskrifvet. Får man någon inblick i hvad som utträttats redan på 1600-talet på någon viss ort i den vägen eller af någon viss kyrkoman, eller har man bevittnat de svårigheter, som prästerskapet haft

Kyrkan och
skolan.

att öfvervinna för att i enlighet med folkskolestadgan få till stånd skolhus och ordnad skolgång, skall man finna klandret mot kyrkan i detta stycke skärligen obefogadt. Genom en tyst och trogen, ofta mycket otacksam möda, som kyrkans tjänare offrat för den evangeliska kristendomens skötebarn: folkundervisningen och däraf möjliggjord personlig öm-dömesförmåga och själfständighet, har folkskolan blifvit en makt i samhället. Nu är det omtyckt och billigt att spela ut en mer i ord än i gärning bevisad omtanke om skolväsendet mot den och dem, som burit dagens tunga och hetta. Jag har i min barndom och ungdom sett åtskilligt af saken på nära håll. Jag undrar, hvar folkskolan nu skulle stå, ifall prästerna på den tiden hade valt den bekvämare utvägen att flyta på majoritetens gunst och rätta sig efter flertalets önskan. Allmogen betraktade allmänt folkskolan såsom ett otillständigt intrång i dess rätt och frihet. Där religiösa rörelser voro mäktiga, fick motståndet ej sällan en än större bitterhet, än den som utgick från penningpungen och det inskränkta förfogandet öfver barnen. De profana skolämnena, geografi, historia o. s. v. häcklades såsom djäfvulens lärdom, ägnad att förföra barnahjärtat till fåfänglighet och lögn. Må man nu sätta sig in i prästens ställning. Skulle han lyda folkviljan? Eller skulle han lyda plikt och samvete med risk att bli betraktad som utsugare, som folkets och fromhetens fiende? Den förra utvägen var verkligen angenämare. Prästerskapet i stort, särdeles vissa folkskolans märkesmän inom detsamma, valde den senare. Därför har folkskolan nu slagit igenom. Äfven där motsträfvighet rådde, inser man nu hennes uppgift. Tacken är, att skolväsendet nu, sedan det genom prästerskapets i förbund med sko-

lans lärare och lärarinnor utförda arbete blifvit en af de populäraste statsomsorgerna, på vissa håll agitatoriskt och osant förledes att i kyrkan se en fiende.

Jag har sett, hur prästen ställt sig i breschen för folkskolan. Han kunde få församlingen i harnesk emot sig — ett svårt hinder för hans religiösa verksamhet. Men höll han ut, märkte man nog till sist, att kärlek dref honom. Jag har hört bittra klagomål: »Till förmån för folkskolan har jag genomdrifvit beslut, som förskaffat mig halfva församlingens misshag. De gå icke i kyrkan. De betrakta mig som en fiende. Tänk om jag hade sluppit ansvaret för skolan. Tänk om jag hade fått stå utanför stridigheterna för skolan. Då hade jag fortfarande ägt församlingens förtroende. Och min prästerliga uppgift hade varit vida lättare». Man kan förstå slikt missmod och ändå intet ögonblick ångra, hvad kyrkan uträttat och utsatt sig för till skolans förmån. Det låg i hennes uppgift. Och det är icke för att få tack som hon arbetat, utan för att uträtta något. Att hon lyckats, bevisas bäst af den makt och självständighet, skolväsendet ändtligen vunnit — om den också i ett eller annat syfte nu vändes emot kyrkan. Den evangeliska kristendomen gläder sig öfver, att hvarje kallelse och uppgift vinner nödig styrka och självbestämning för att reda sig på egen hand. Den evangeliska kyrkan vill ej vara en herre öfver församlingen, utan en medhjälpare till dess glädje i sanningen.

Hur skall förhållandet nu ordnas mellan kyrkan och skolan? Att frågan uppkommer, är glädjande såsom vittnesbörd om folkskolans tryggade ställning och ökade självständighet. Jag tror, att denna självständighet redan är för stor, för att folkskolan

skulle kunna i längden användas för ett eller annat politiskt syfte, som är främmande för folkskolans eget väsen. Prästen och skolläraren äro naturliga samarbetare och bundsförvanter. Man kan visserligen göra upp vissa allmänna teorier och skaffa dem ett visst gehör genom pressen. Det kan passa den ena eller den andra riktningen till höger eller till vänster att framställa präst och skollärare såsom naturliga fiender, som skola bekämpa hvarandra. Går man till verkligheten, ser det annorlunda ut. I allmänhet råder, så långt min erfarenhet sträcker sig, ett godt förhållande. Motsatsen är i hvarje fall onormal. Slitningar förekomma och, hvad som är värre, likgiltighet. När prästen försummat skolans och lärarnes intressen och kanske visat en viss maktfullkomlighet, när han i något fall rent af skaffat sig vänner i socknen på svagt aflönade lärares och lärarinnors bekostnad, så har han svikit kyrkans sak. På andra sidan finner man äfven exempel på lärare, som ej försmått att göra lifvet surt för pastor genom icke fullt värdiga medel. Frestelsen till extra maktsträfvän är förklarlig hos en kår, som icke alltid i de föreskrifna månadernas skolarbete finner näring nog för sin verksamhetslust och som nu nått den betydenhet i samhället, att den börjar i sin tur bli föremål för kritik, karrikatyr och skämt, liksom prästerna varit det sedan många århundraden utan att fara illa däraf och utan att ta det illa upp. Men båda äro ju såsom bildningens och folkuppfostrens representanter hänvisade till hvarandra. Och om den akademiska bildningen och seminariebildningen se snedt på hvarandra, beror det på ömsesidig själfgodhet. Att högre bildning icke är en billighetsvara, tillverkad af storindustri, det vet en hvar, som hunnit från den blotta receptivitens

till kritikens stadium i sin kunskapssträfvän. Det ligger för kulturen en fara i, att själfva den höga bildningstypen i sin frihet och rikedom offras åt allmänfattlighetens barbari. Det är icke sagdt, att den högsta bildningen finnes hos det folk, som har största procenten läskunniga. Den, som hunnit aldrig så litet stycke inom de vetenskapliga krafvens gränsmärken, har där riktigt lärt sig inse, hur litet han vet. Snarare än att yfvas, sörjer han såväl öfver sin egen förmågas begränsning som öfver omöjligheten att göra forskning i egentligare mening till de mångas egendom. Själf har jag vid personlig beröring i kallet, vidare under universitetets sommarkurser och en i början af min professorstid bedrifven föreläsningsverksamhet, gjort den erfarenheten, att såsom klass betraktad ingen grupp i vårt land visar en lifligare kunskapshåg än dels industriarbetarne, dels folkskolans och småskolans lärarekår. Och hur mycken osjälfvisk omtanke om barnen och hjälpsamhet och möda långt utöfver utstakade skyldigheter finner man icke såväl hos småskollärarinnorna, som väl också en dag skola vinna den uppskattning deras ypperliga och betydelsefulla arbete förtjänar, som hos folkskolans målsmän. Man blir varm i hågen, när man tänker på hvad härvidlag uträttas i det undangömda.

Det ligger i kyrkans och skolans uppgifter, att de ej utan afkortning och skada kunna afvara hvarandra.

Därmed är icke organisationsfrågan löst. Bör t. ex. pastors själfskrifna ordförandeskap i skolrådet fortfara? Håller man sig till verkligheten, ej till slagord och fördomar, är frågan ej så lätt att besvara. Hur man ordnar en sådan sak, kunna icke alla missförhållanden förebyggas. Man får söka välja

de minsta. Visst finnas fall äfven på landsbygden, där skolans omvårdnad kunde läggas i lämpligare händer än prästens. Men ha vi därför råd att beröfva skolväsendet den styrka, som ligger i ordförandens själfskrifvenhet, och som förmått bringa skolan så långt? Är skolväsendet ännu i det stora hela så inarbetadt, att man kan nöja sig med valda ordförande? Blir icke ännu frestelsen stundom för stark att till ordförande få den minst fordrande? Jag har just för ögonen ett färskt exempel, som vållat lärare och inspektör stort hufvudbry. En knapp majoritet har i en socken trotsat lag och föreställningar och satt sig emot en förbättrad skolform. Utomordentliga åtgärder måste tillgripas. Vore det önskligt, att denna knappa majoritet äfven skulle få tillsätta ordförande och därigenom beröfva lärare och inspektör stödet af den själfskrifne ordföranden? Här skulle valmetoden göra missförhållandet varaktigare. Det är ju sällan, sakerna så tillspetsas. Men ju mer jag tänker öfver saken, dess tydligare blir det för mig, att skolväsendet nog på det hela kommer att försvagas genom afskaffandet af den själfskrifne ordföranden. I sådana fall, där andra lämpligare personer finnas att tillgå, kunde en utväg beredas, genom att kommunen får rätt till att begära skolstyrelse, på sätt i lagen af den 25 juni 1909 är stadgadt för städer.

Denna min mening har verkligen ingenting med klerikala anspråk att göra. Tvärtom anser jag, att det för prästerna skulle vara ytterst angenämt att slippa det obehag och den otacksamma mellanställning, deras ordförandeskap innebär och få med så många andra intaga den intresserade bedömarens plats. Ser jag på kyrkans egentliga och närmaste uppgift, så skulle befrielse från det själfskrifna ord-

förandeskapet innebära en lättnad. Då först, när man får se, hvad prästerskapet gratis och i det hela plikttroget gjort såsom ordförande, och när man får smaka på, hvad saken kommer att kosta i pengar och hufvudbry, skall prästerskapets insats bli allmänt erkänd. Men skolväsendets bästa är så angeläget för kyrkan, att hon dock bör vara redobogen att fortsätta denna tjänst, om den påfordras. Dock finnas församlingar, där ordförandeskapet inkräktar på pastors tid öfver höfvan. Det tager en hel eller half manskraft i anspråk. Och enligt den regeln att det i utvärtes åligganden bäst synbara och bestämbara arbetet går före, blir för liten tid öfrigt till beredelse till predikan, enskild själavård och studier. Jag ser därför ingen annan råd, än att låta pastor inkomma till domkapitlet med motiverad ansökan i slika fall, och att, om den beviljas, anförtro ordförandeskapet åt vice ordföranden. Icke för kyrkans men väl för skolans skull måste jag sålunda beklaga en förändring af pastors ställning härutinnan. Hans intresse för skolan och lärarkåren får ej förminska, om än hans ansvar för dem lättas. Hans ställning skulle bli vida angenämare, om så skedde.

Väl må den som känner något af vår folkskolas genomkämpade mödor, oro sig öfver, att på detta som på andra områden tanklöshet och samvetslöshet eller svaghet vädjar till hvad flertalet önskar, i stället för hvad noga genomtänkt plikt fordrar. Skall man följa egna tycken, torde hos de flesta bland oss gamle Adam helst i alla saker vilja komma undan så lindrigt som möjligt. »Hvad man vill» är ofta en farlig fiende till den verkliga sedliga viljan. Den enskilde behöfver ej sällan utkämpa en hård strid med sig själf, innan hans personlig-

Kyrkan och
demokratin.

hets djupa kraf, det är: hans verkliga vilja, kommer till sin rätt gentemot tycken och önskningsar. Men det allmänna skulle rätta sig efter det tillfälliga flertalets tillfälliga, af tillfälliga maktsträfvanden och partisynpunkter bibragta tycken? Den enskilde har ofta mycket svårt att se, hvad som bör göras. Hans insikter räcka icke. Hans förmåga af öfverblick och moget öfvervägande kommer till korta. Men i de svåraste spörsmål skall man hämta besked af den mycket obestämbara och opersonliga storhet, som heter mängden, och som den enskilde, som genom intelligens och karaktär blifvit en personlighet, icke utan själfförnedring kan ge sig i slafveri hos? Osedligheten har gått så långt, att till rättesnöre för egna handlingar uppställes icke hvad man själf anser vara rätt och hvad lagen bjuder, utan hvad man tror, att mängden önskar. Jag har nyligen läst ett utlåtande af en svensk myndighet, där det ungefär heter: Så och så måste det vara. Det är nyttigt. Det är strängt taget nödvändigt. Men fordrrar man det nödvändiga, bli kanske de ifrågavarande missnöjda. Så det är bäst att vi låta bli. Vi ha här i landet kommit betänkligt långt utför på det sluttande plan, som heter framgång i stället för rätt. Vi äro för litet tacksamma för pliktens allena befriande, allena saliggörande tvång.

»Den ene frågar: 'Hvad är rätt?'

'Hvad kan bli följd häraf?'

En ann. — Man igenkänner lätt den frie och en slaf.»

Demokratien innebär som hvarje stort framsteg en stor fara och en stor uppgift. Möjligheterna äro rikare än förr. Vi glömma lätt offentligt och enskildt godtycke och husbondevälde, som tidigare

obarmhärtigt trampade rätt och mänsklighet under fötterna, förbittrade oräknade arma människolif och kväfde spirande känslor och ädla anlag. Sedens och den okontrollerade myndighetens regemente har kostat många offer. När vi frukta för demokratins förvillelser, böra vi erinra oss de skrämmande vanor, som den aflöste. Demokratien var nödig och nyttig. Den som icke känner varmt för den, lär knappast kunna kännas vid evangeliet. Men den får icke göras till ett mål i sig själf. Då sättes godtycket i högsätet och friheten prisgifves åt den grymmaste och minst beräkneliga af tyranner, flertalet, ansvarslöst, enär ansvaret sönderdelas till bråktal, som ingen längre tar notis om. Demokratien blir till välsignelse, i samma mån som den enskildes mänskliga värdighet utvecklas och därmed känslan af ansvar. Ett tillfälligt konglomerat af viljor eller individer, som sammanlockats den ene af ett, den andre af ett annat, är karrikatyr på demokrati. Först när medborgaratomerna blifvit medvetna om gemensamma uppgifter och ordnat sig efter verkliga, positiva intressen, tager demokratien form. Den blir då icke längre en lekball åt virtuoser, utan vinner den högsta och viktigaste makten, nämligen själfbestämningens. Ett slikt demokratiskt ideal hvilar på en stark tro, som får bereda sig på missräkningar, och ställer höga kraf på ledarepersonligheternas insikt och karaktär. Men om jag fattar den moderna arbetarrörelsen rätt, så är det något sådant, den i sina klarsynta och allvarliga målsmän åsyftar. Den visar världen något, som världen höll på att glömma: gemensam sträfvan och uppoffring för positiva, fastän ingalunda lättvindiga mål och en sträng ordning och disciplin för att ernå dem.

Demokratien är mer än rika möjligheter. Förså-

vidt den vill den enskildes värdighet i en organism af renade viljor, hvilat den på tankar, som i kristendomen fått sin fulla giltighet, nämligen dels människosjälens oändliga värde, dels de enskildes sammanhang såsom leder i en lekamen. Kristendomen känner icke massan, allraminst massan som maktmedel. Ty den kan icke vara med om att förnedra människan till något sådant. Kristendomen känner endast människosjälar, dels af rätten sammanslutna och i denna timliga värld sammanhållna till samfund, som enligt Nya Testamentet äro en gudomlig inrättning, Rom. 13; 1 Tit. 2: 2, 1 Petr. 2: 13, och som skola utbyggas till en rättsordning äfven staterna emellan, — dels af tron och kärleken evigt förbundna med hvarandra i innerlighetens värld. I den meningen är kristendomen den mest demokratiska af alla läror och riktningar, att ingen mannamån och intet jordiskt företräde gäller inför Gud. Just inom den demokratiska arbetarrörelsen har man upptäckt, att de nationella kyrkosamfundens ensamma förverkligat broderskapets ideal så tillvida, att de ifråga om religionens heligaste förmåner icke hafva anseende till personen.

Kyrkan och
kriget.

När jag nu läser igenom, hvad jag under freden skref — sid. 21—38 — om de hinder, som nöden lägger i vägen för den kristna församlingens glädje, ter det sig underligt blekt, för ögonblicket nästan överkligt. Dock i oanad, sällan af vårt släkte erfaren mäktighet besannas orden om nöden såsom stötesten för gudsförsvaret — men för den hemsökte en väg till Gud. Själfva det bibelspråks ämne, som genast kom för mig vid tanken på en hälsning till Eder, nödgar mig nu att skänka kriget en något utförligare uppmärksamhet. Jag vill där-

vid låta äfven röster från de skilda af kriget hem-sökta nationerna komma till tals. Förutsättning för följande framställning är en uppriktig känsla af de tre stora kulturfolkens betydelse hvart för sig för den kristna odlingen. Det skadar kanske icke, om vi i denna tid, då vårt omdömes oförgrifliga frihet icke är till lags och man mången gång af vår neutralitet fordrar ett fördömande af den andra parten, kunna inom religionens heliga värld få ögonen öppnade för de brittiske kyrkomännens tro på kristendomens själfständighet, för Frankrikes religiösa pånyttfödelse och för den tyska nationens samlade sedliga hjältekraft. De andra kämpande folken känner jag icke genom grundliga personliga rön och yttrar mig därför icke om religionens öden i kriget hos dem.

Kriget har bragt den kristna församlingen värre sorg än någon i en mardröm kunnat inbilla sig. Hon marteras och hotas att sönderslitas af misstro och smärta. Namnlöst ve fyller de till omåttlig storindustri utvidgade slagfälten med lik och jämmer, hemmen med obotlig förödelse, människohjertan med hat. Är den kristna församlingens glädje utsläckt? Såsom ett fredens värn och en folken förbindande makt har den officiella kristendomen visat sig lika vanmäktig som andra internationella rörelser. Gud får i dessa dagar många vanskliga uppdrag af dem, som förmena sig sitta i hans rådslag. Medan det från Midteuropas predikstolar lär stundom dundras i kapp med kanonerna, heter det från annat håll, att tyskarna nu ändtligen skola straffas för sin bibelkritik. Bibelsprängd nonkonformism bevisar, att när man strider mot de tyska »krigsherrarne», så bekämpas Antikrist själf. »De stå med sina länder gjordade med högmod, högmod är deras halsprydnad, de taga

högmodets sköld och högmodets svärd, hvilket icke är Guds ord. Detta högmod måste krossas med hälar af järn.» Söder om kanalen tillämpas berättelsen om de tre männen i den brinnande ugnen, Dan. 3: 21 ff., i en predikan, värdig hemsökelsens tid, på Frankrike, men predikanten stannar ej därvid: man gissar lätt hvem som är den förmätne Nebukadnesar. Och när dominikanermunken på Reichshoffendagen den 6 augusti slutade en glödande harang på La Madeleine's predikstol med utropet: »Framåt, till anfall», »Hämnens dem!», kunde jublet ej styra sig, utan kyrkan genljöd af applåder. Det är hvad man i Frankrike kallar: »det heliga kriget». En ungkyrklig ledare i Englands teologi benämner det med lika uppriktig öfvertygelse som tyska kyrkmän sammaledes och varnar för att »förvandla detta i sann mening heliga krig till ett affärskrig». Ett fåtal lyssna till den engelske arbetarledarens fråga: »Hålla vi på att befria Europa? Ett svar till dem, som förklara detta för ett 'heligt krig'», och till hans sorgsna svar: Vi borde för frihetens skull ha hållit ihop i stället för att slåss. Hvad skola vi säga, när kristna inom den ena eller den andra nationen sluta sig tillsammans och taga Gud till vittne på sin moraliska öfverlägsenhet och man ropar till kristna bröder af annan nation: Vi hafva ingen skuld, I ären de allena skyldiga? Jag ger ej trycksvärtans spridning åt det, som från skilda håll enskildt berättats mig om hvad man kan få höra i Guds tempel. Kyrkan måste i förödmjukelse dölja sitt hufvud. Hon förvanskar den sedliga harmen med det naturliga själfvets hätskhet. Sådant är icke nödvändigt, för att kyrkorna skola fylla sitt närmaste, maktpåliggande värf i denna tid — hvilket de verkligen visa sig vara vuxna, nämligen att för-

medla gudsförtröstans lisa och hjälp till öfvermänsklig ansträngning.

Särdeles hårdt drabbas den evangeliska kristenhetens enhet. En tillfällighet i form af läkares tillrådan kom mig att upplefva krigsutbrottet mellan Österrike och Serbien i en böhmisk gränsby. Vi hörde på natten Hoch-rop nerifrån. På söndagsmorgonen, när jag kom ner, hade värdens fryntliga ansikte fått en annan min. Jämte underrättelse om fredsbrottet hade på natten mobiliseringsorder kommit och redan åttlydts. En liten hop följde en underofficer ner till Elbebåten. Mest sade den unga hustruns blickar. Skall han om ett par dagar stå framför kanonerna? Ingenting, icke Tolstoy's och Zola's krigsskildringar, har gifvit mig en sådan känsla af kriget. Ännu slamrar i öronen den lilla hopens tramp på den knaggliga stenläggningen. Tankarna gingo sedan i skogsstillheten på denna sköna sommarsöndag till vår egen hundraåriga fred och vårt inhemska split. Vi hafva glömt att uppskatta fredens välsignelse och förmåner. Bland ord som nedskrefvos voro dessa: »Straffar det sig inom samhället osvikligt att låt vara i bästa mening beträda våldets i stället för rättens väg, så är det och förblifver en skam, att krigets nödfallsutväg tillgripes mellan stater, som vilja heta kristna. Vi besinna knappast det oöferskådliga afbräck, det kristna namnet och kyrkornas kärleksverk ute i världen skulle lida af krig, som stundom synes hota mellan de stater, som mänskligt att se utgöra den evangeliska kristendomens förnämsta yttre stöd.» Det var den 26 juli. Några dagar senare stod mobiliseringsordern på annonsplacerna i Leipzig. Tisdagen den 4 augusti erkände rikskanslern i riksdagen utan omsvep, att de tyska trupperna stodo i begrepp att begå ett brott mot

folkrätten. Skulle Englands krigsförklaring komma? Den kom. Och sedan dess måste vi åter och åter gnugga oss i ögonen och undra: är det sant? Jo, det är sant. De två evangeliska stormakterna, som väl båda borde ha rum i världen och som i samförstånd borde mänskligt sedt orka att tillförsäkra världen fred utan förfång för någon nations rätt och bestånd, de sträfva att i skoningslös strid förgöra hvarandra. Mångårig täflan om makt och mamon har slagit ut i en bitterhet, som knappast råder mellan två andra stridande, och som kommer att förgifta dessa nationers umgänge långt efter freden. Protestantismen måste vara beredd på vådligt afbräck, och samtidigt hotas den skapelse af lagskyddad frihet och säkerhet, som ej utan samband med protestantismens anda befastats på en ganska ringa fläck af denna planet. Gud gifve, att vi med Skottlands apostel D. S. Cairns vågade hoppas en ny tingens ordning efter förödelsen. Mörkt ser det ut för det inre och yttre förverkligandet af den evangeliska »ena, heliga, allmänneliga kyrkan».

Särdeles hårdt drabbas vår epoks kristna storverk missionen. Utomkristna stammar dragas in i kristna och missionerande folks tvist. De svarte få bevittna, hur de hvita öfverheterna, som skulle bibringa dem en högre rättskultur, stå efter hvarandras argesta. Asiater och afrikaner brukas på det sköna Frankrikes slagfält. Genom en öppning i ringen af fiender sträckas händer ut efter muhammedansk hjälp. Jag yttrar mig icke om den politiska och militäriska sidan af slika åtgärder. Af missionen ha de länge fruktats och delvis med högtidliga öfverenskommelser förebyggts. Samarbetet, som slog ut i skön blomning på Edinburgkonferensen 1910, synes nu vara härjadt för långa tider. Ett försök att

lyfta missionen ur krigsmotsatsen afvisades halft förtrytsamt. En lärd Leipzigermissionär, som i somras gjorde förarbeten i England till en af religionshistoriska seminariet i Leipzig planerad undersökning af den sydindiska kulten, skref nyligen om det brustna förtroendet mellan tysk och engelsk kristenhet: »Remnan finns där, och den är stor och djup. Den kan i hela sin omfattning uppfattas endast af den, som ser sig smädligt förrådd och bedragen af sin närmaste vän eller broder. I vida kretsar af den tyska kristenheten förefinnes dock också medvetandet, att denna remna åter måste aflägnas, om icke Guds rikets sak i världen skall lida stor skada».

De ord, som den tyske missionären och forskaren tillägger, beröra en angelägenhet, som sysselsatt många sinnen här i Norden under dessa veckor. »Jag tror, att det kommer att tillhöra den svenska kristenhetens och kyrkans uppgifter, näst Tyskland och England Europas största evangeliska folk, att hjälpa till att aflägsna remnan.» Och han tecknar uppgiften att »bringa å bane och, om det så är Guds vilja, åstadkomma en försoning mellan den engelska och tyska kristenheten, mellan hvilka bandet af förtroende fullständigt slitits itu». Hvad som här i ett bref till Sverige är sagdt om vår kyrka, gäller hela kyrkan i Norden och kristenheten i samtliga neutrala länder. Vi hafva redan erfarit, hvilken välsignelse det innebär, att samfärdseln mellan rikena i Europa äger någon annan form än krig och vapenbrödraskap. Blir den insikten hos oss allvar och besinna vi, hvad ansvar vår förmånsrätt innebär, så kan den naturliga frågan lugnas: hvilken rätt ha vi att sitta i fred, medan våra bröder af skilda nationer bära så tunga bördor? Hvad veta vi om morgondagen? Faran hotar. Men är det Guds

vilja att vi skola blifva skonade, så betyder det, så tydligt som skickelsen kan tala till ett folk och till en kyrka, ett heligt fridens värf. Vore det lätt, skulle Gud icke gifva oss det. Intet är lättare än att upphäfva ett anskri och protestera. Ingen enskild, om än aldrig så klok och uppriktig åtgärd, förmår fullgöra fridsvärfvet. Det kan taga år och årtionden. Det kräfver hos oss, medan lidelserna svalla, den rättfärdighetens och kärlekens styrka, som en människa kan tillnärmelsevis vinna endast i modigt och redligt umgänge med sin Gud. Är ett slikt fridsvärf oss ålagdt i kristenheten, få vi ej tappa modet inför missförstånd och missräkningar. Det gäller för oss att oförtrutet vandra vår egen väg. Genom afvikningar åt ena eller andra hållet vinna vi i längden ingenting. Men vi måste troget upprätthålla våra förbindelser, icke i vårt sinne döma någon ohörd, och hur svårt det än är att bevara omdömet klarhet, när det på närmare eller fjärrare håll gäller ens eget, icke låta hjärtats djup orenas af skadeglädje och hat. Icke ens i slaglinjen vinner armén lättare seger, därför att den hatar mer. Har hämdkänsla och hatets förblindelse i de krigförande makterna nått ända upp på predikstolarna, så är det anledning att ransaka oss själfva och fråga, huru det skulle se ut hos oss i liknande läge. Vi torde böra utgå ifrån, att vi nog skulle falla för samma frestelser. Skulle vi också orka med samma samlade sedliga ansträngning? Låtom oss dyka ned i bödens djup, icke för att undkomma verkligheten, utan för att rena vår vilja och skärpa vår syn i Guds närhet.

Medan västerländska kristenheten var en och odelad, hörde visserligen krig mellan dess stater till ordningen för dagen, och den katolska kristenhe-

tens öfverhufvud kunde, så länge han äfven var världslig furste, för politikens skull önska kristenhetens fiender framgång eller rentaf sluta förbund med kättare mot katolska konungar. Men genom sin universella organisation är den romerska kyrkan istånd att bedöma folkens strider utan egna nationella synpunkter, åtminstone så länge romersk eller italiensk patriotism icke är med i spelet. I nu pågående krig ville båda parterna för sig åberopa yttranden af Pius X. Den nye påfven började sin ämbetsutöfning med en vädjan till förmån för freden, i lika mån riktad till samtliga de stridande. Den gången talade påfven å hela kristenhetens vägnar. Men söka vi oss djupare in i katolicismens väsen, finna vi bakom sträfvan efter världsherraväldet ett fromhetsideal, som är i grunden likgiltigt för historien med dess mål och omskiftelser och som finner det vara förnedrande och besudlande för den kristnes andliga höghet att befatta sig med så världsliga ting.

Reformationen skapade härutinnan en förändring, som dels berodde på inflytelse från uppenbarelsen, dels på nationernas samtida uppvaknande. Vi veta, hvilken roll medvetandet att vara tysk spelar i Luthers skrifter och den att vara svensk i Olavus Petri, och hvad evangelisk kristendom betydtt för Sveriges, Hollands och Skottlands politiska och nationella medvetande. Genom att lefva med i folkets historia fullt ut fattade kyrkosamfundet djupare fäste i verkligheten. Religionen kunde icke undandraga sig att lyssna till Guds röst i skickelserna. Den närmare förbindelsen med statsviljan och nationen förverkligade hos kyrkan i sin mån läran om kallelsen. Men en dubbel fara ligger nära till hands för religionen. Lätt begränsas hon till det natio-

Se tillägg!

nella och blir blott en sida af statens lif. I mer än en officiell protestantisms Credo tyckes öfverheten och nationen stundtals bli Första artikeln's egentliga innehåll, med ovillkorlig skyldighet till att göra en theodicé för det egna landets politik. Tron på »en helig allmänlig kyrka» ger, när det gäller, ingen genklang alls i slika bröst. Eller också fördjupas den nationella kyrkans uppgift genom kallelsetanken. Men då gör man gärna sig själf och sitt folk till något alltför märkvärdigt. I detta krig ha protestanter och katoliker täflat i nationell kallelsetrohet. Det är en ädel täflan. Men de hafva äfven öfverbjudit hvarandra i nationalism. Utan att brista i uppriktig känsla för det egna folkets sträfvan och lidanden utmärka sig uttalanden af en del katolska kyrkofurstar för frånvaro af stygn och fördömelse mot andra folk. En tysk katolsk teolog skriver: »Ett förnedrande af Frankrike, ett inkräktande på dess ställning bland kulturfolken skulle vi lifligt beklaga. Funnes sådana afsikter i Tyskland, och behärska des det nuvarande kriget också blott i hemlighet af en sådan tendens, skulle vi vara de första att inlägga gensaga däremot». De brittiska kyrkomännen visa sin känsla för kristendomens själfständighet i tilltalet till sina tyska »bröder och vänner i Kristi kyrka, män, hvilkas heder, förmåga och goda tro icke kan på något vis sättas i fråga och hvilkas namn väga tungt öfver hela världen för dem, som tänka, undervisa och bedja», samt i den bön, ärkebiskopen af Canterbury sänder mig: »Allsmäktige Gud! Deras tillflykt, som förtrösta på dig. Till dig vända vi oss i denna nödens tid. I ödmjukhet bedja vi dig: Led denna världens lopp enligt Din heliga vilja. Tag bort det, som hindrar folkens enhet och samdräkt. Främja hvarje sträfvan för en rättfärdig

och bestående fred. Vi bedja Dig för din barmhärtighets skull, genom Jesus Kristus, vår Herre. Amen». En af engelska kyrkan nu förordnad uppmaning till bön lyder: »Låtom oss bedja för de sjuka och sårade, våra egna eller fiendens; låtom oss anbefalla åt Guds nåd dem som stupa i sitt lands tjänst».

Medan kyrkorna framstå i sin begränsning, uppenbaras Guds makt. Han får användning för sina bristfälliga mänskliga tjänare. Det sammanhänger med att människolifvet af kriget utan misskund tvingas in i sina obarmhärtiga elementära villkor. Verkligheten väcker släktet ur drömmen om automatisk förbättring. Kulturen med dess nyansering liksom bortstrykes af en hård hand. Det är sant, den finnes, den öfverraskar världen som aldrig tillföre. Samma vetenskapens förfinade metoder, som sträfva att skydda och förlänga lifvet, ge miljonorméerna snillrik hjälp i att förgöra hvarandra. Kriget föres med vetenskaplig fulländning. Man frestas att gå upp i det fängslande skådespelet. De taktiska rörelserna hvila på spännande beräkningar af kraftens fördelning, inriktning, kombination. Man glömmer lätt, att enheterna i de ingeniörmässigt anbragta kraftmängderna äro människovarelser, att granater och bajonetter rifva i lefvande kött och blod, i söner, bröder, makar, fäder.

Det som konst och kärlek uppbyggt och århundraden vördat, prisgifves åt förödelse af män, som eljes skulle betrakta den ringaste åverkan därå som ett helgerån. Allt får vika för det som är å bane. Det dröjde en stund, innan vi fattade dess brutala makt, innan vi igenkände de två grundkrafterna: samfundets och den enskildes själfbevarelse-drift.

I. Skickelsen tvang mig att öfvervara krigsut-

brottet i Tyskland. Jag skall icke upprepa, hvad jag och alla haft att förtälja om det imponerande intrycket af dessa, som mer än en korrespondent skrifver till mig, det tyska folkets »största dagar». Högtrycket, som lägrade sig öfver nationen, vållade först känsloutbrott, sånger, jubelrop, spionskräck. Sedan inträdde den stilla, fasta beslutsamheten, enighet utan tvekan, i alla klasser en täflan att gifva hvarje offer. »Frivilliga»! Aldrig höjdes ropet. Det hade varit en förolämpning mot denna ungdom. De strömmade fram, såsom professor Deissmann kallar dem, fosterlandets *ver sacrum*, en och en kvarts miljon. Den 9 augusti återsåg jag i Berlin riksdagshuset. Det stod där i sin anspråksfulla tråkighet under förgyllningen. Hvad var det för ett nytt, varmt skimmer, som kommit öfver byggnaden? Efter den 4 augusti 1914 äger den en helgd som få åt statslifvet ägnade rum. Frågan trängde sig fram efter orsakerna till en enig offervillighet utan gräns.

Berodde den på, att ingen snål köpslagan undanhållit fosterlandets försvarare något af det som kan underlätta och förstärka deras tunga värf — från skorna på fötterna till sakkunskapen i hjärnan? Luther skref om en obarmhärtighet, som fäder och mödrar måste bittert känna: »Darum ist mein Rat, dass man die Rüstung nicht so gering anschläge und unsere armen Deutschen nicht auf die Schlachtbank opfere». Nu skulle Luther vara nöjd. Hans nations medborgarhär har utan njugghet fått de fyra ting: öfning, disciplin, utrustning, förråd, som visserligen ej hindra de unge att stupa, men väl att slaktas.

Eller var förklaringen att söka i rikets moderna och demokratiska, sociala och ekonomiska lagstiftning, i dess omsorg om kroppsarbetaren, om den sjuke och ålderstigne och i ett skatteväsen, som i

förening med en stark regeringsmakt skyddar de svagare mot mamons förtryck på ett sätt, som bäst framträder vid en jämförelse med penningväldets förlofvade länder? Kommer tacksamheten till synes mot rättsstaten, där lagens helgd och den enskildes rätt ej bero af de för tillfället styrandes gunst?

Dessa och andra moment må ha bidragit. Men egentligen spela de en underordnad roll. Liknande skedde i Frankrike, där rivalerna om makten i ett slag blefvo samarbetare och där enligt samstämmiga och gripande vittnesbörd alla känna sig som bröder i fosterlandets nöd. I England beslöto arméer, som djärft skapats för inbördes krig och uppror, att i stället kämpa med regeringens trupper mot yttre fiender, och rösträttskvinnorna upphörde att bränna kyrkor och förstöra konstverk. En dag i september inträffade i underhuset något oerhördt. Sedan konungens tal upplästs, uppstämde en ledamot af arbetarepartiet nationalsången och höjde ett lefve för konungen och underhuset. En af regeringens anhängare ropade: »Gud bevare Irland», hvarpå Redmond svarade: »Gud bevare England».

Öfverallt kommer detsamma tillsynes. När det egna på allvar hotas, sammanslutas de tvistande af samma naturliga instinkt, som besjälur den primitiva klanen i farans stund. Kulturen har flerdubblat de förmåner, för hvilka man strider, och gjort samhörigheten både medvetnare och rikare. Temperament, lägets större eller mindre farlighet, fiendernas afsikter, statsviljans målmedvetenhet och dess grad af verklighet och kraft i medborgarnes sinnen, fostran till ordning och lydnad eller öfvervägande smak för själfsvåld kunna i sin mån vålla olikheter. Men i grunden ha vi att göra med samma företeelse. Faran

för hemmet förvandlar familjens inbördes afund och split i enig offervillighet. Så har det gått med de af kriget hemsökta folken. Så skulle det gå hos oss, om, hvilket Gud förbjude, vi skulle tvingas med för att kämpa för lifvet. Det är kanske egentligen onödigt för en nation att hafva ideella bevekelsegrunder, då det ändå i själfva verket gäller dess existens — sådant existensminimum nu af den ena eller andra nationen efter råd och lägenhet uppfattas. Den naturliga själfbevaringsdriften känner i nationalismens tidevarf samhörigheten starkare än förr och skänker världen oförgätliga bilder af mod och uppoffring. Men det föreligger intet skäl till den vanskliga förnumstigheten att i detta stycke gifva staterna och folken allmänna sedebetyg.

Själfbevaringsdriften har annat i följe: hatet mot fienden. Här träder driftens primitivitet ohöjldare i dagen. Vi känna igen språkets ordbildning. Men är detta samma tungomål, som vant oss vid omdömet afvägda frihet och en manlig sans? Vi känna igen de berömda namnen. Men är detta samme män, som handhade kritik och tukt först och främst på sin egen forskning och som voro lysande föredömen i fri och ädel mänsklighet? De ene ropa ut sin harm. Andra öfverrösta dem med smädelser. Än andra bevisa lärdt och konstfullt motståndarnes diaboliska uselhet. De som voro vana att vända ut och in hundra gånger på en text, tro nu blindt vanvettiga klagomål och rykten. Hvar har förnuftet tagit vägen? Så länge freden varar, finner det ännu en temporär tillflyktsort i de neutrala länderna. Inbillom oss ej, att vi bättre skulle hålla profvet. Vi bevittna det mänskliga förnuftets ytterst begränsade förmåga inför de elementära drifterna. Det är som bortspadt. Kommer det till användning, så är det som

behändig och lydig dräng åt önskan att till egen förment eller verklig fördel skada fienden. När det gäller lifvet, är det slut med resonera. Hvad är det vi se? Det är icke blott en solförmörkelse för mänsklig omdömesförmåga. Utan skärskåda vi saken närmare, tvinnna händelser och syften hop sig i ett långt och inveckladt sammanhang, som tycks göra de handlandes frihet till ett sken. Det är lätt att sitta utanför och sörja öfver en tänkande och förfinad mänsklighets förvandling till en helveteskör af anklagelser och käbbel. Vi veta icke, hur länge vi få sitta och se på. Men försöka vi att känna efter på oss själfva, märka vi oresonligheten, när det egna står på spel.

Så mycket renare är glädjen, när ett oförvilladt omdöme kommer till synes, som midt i striden kan öfva rättvisa och behålla besinningen. Slika sällsynta yttringar af en högre mänsklighet komma, om jag ej misstager mig, från olika håll.

Bohèmens själfsvåldiga, spelande intelligens höll sig retsamt fri från medansvarigheten i folkets och statens uppgifter. Den var en vilde utan hänsyn och stadga. Nu, när de andra få synen förvända af de egna intressena, kommer den litteräre fribytaren i en annan dager. Han svingar sig upp ur det nationella själfbedrägeriets dunstkrets och ser, hur saken verkligen äro. Han är ett kuriosum. Man låter honom hållas. Han blir inte stenad — om ej annat, så har man åtminstone i en nation, ännu midt i bister nationell själfkult, råd med lyxen att hålla sig med hofnarr, som trogen sin roll säger sanningen.

Men äfven bland dem, som äro ett hjärta och en själ med samfundet, finns det sådana, som icke böja knä för Baal. Den konventionella fernissan af

hofsamhet och värdighet var olika tjock hos kulturfolken. Den smalt hastigt bort i hettan från skotten. Kanske var den i något fall mer än en dräkt. Den personliga och nedärfda förfiningen kan sitta så djupt, att den icke ens, när lidelserna rasa och det dyraste måste offras, kan få öfver läpparna förnedrande uttryck af bitterhet och hat. Intelligensen kan vara för stark och fri för att gitta svara på smädelsorna med samma mynt. Vi föras ett steg längre. Det är icke lätt att mäta den själföfvervinnelse och sanningskärlek, som midt i missräkningen fasthåller kristna mål: »Jag hade att förmedla ett fridsbudskap från våra tyska kyrkor till den engelska kristenheten». »Jag ångrar det icke.» — »Jag håller ett förbund vid lif, hvars syfte är närmande till Tyskland, för att vid första möjlighet återupptaga dess verksamhet.»

Kriget är en utjämnare och uppenbarar det eljes bakom kulturens idrotter och sinnesförfattning fördolda, så att samfundets själfbevarelsedrift kommer till synes både i sin halft djuriska primitivitet och i sin undergörande kraft. Andra sidor af kulturen komma fram än de som eljes sysselsätta uppmärksamheten, nämligen dels den sedliga uthålligheten, dels statskulturen. Lösa liffsideal sjunka ihop liksom fästningarna för det tunga artilleriet. Fladdrande idealism och estetiserande nervositet komma på skam. Tviflade någon på det, måste han nu se, hur föga mänskligheten kan uträtta med blotta känslor, hänförelse och idéer, utan de kulturmakter, som heta slitstark plikttrohet, själfdukt, lydnad, ordning. Onekligen sker en rensning. Mycket oväsentligt och skadligt blir bortsopadt.

Krigskristendomen, som förkunnats inom skilda folk och kyrkor, har i en engelsk skribent en välta-

lig tolk. För tre år sedan förkunnade han i en framställning, som äger mer släktttycke med Cromwells järnsidor än med den engelska kyrkans ande, att kriget är Guds medel att pröfva folkens etiska halt. »Härskarornas Gud har gjort rättfärdighet till medel för seger. I våldsamma sammanstötningar, i slagfältens hopar af döda och sårade råder dock en stor etisk afsikt.» Han menar, att segern icke alltid, men i regel bevisar en ädlare anda hos segraren. Skulle, menar han, England i nationernas täflan falla före Tyskland, så beror det på den allomfattande lagen, »att den högre sedligheten sträfvar att öka en nations väpnade styrka». Först när bekvämlighet efterträder själfuppoffring, uppkommer hos ett folk läran, att kristendomen är oförenlig med militärisk anda.

Sofismerna falla i ögonen. Och tankegången har samma fel som alla försök att undkomma kristendomens dualism och monistiskt inordna synd och olycka i Guds världsordning. En god pröfvosten på den krigiska användningen af Guds namn är att sätta dit Jesu Kristi gestalt och tänka på Jesu Kristi himmelske Fader. Går det? Skorrar det falskt? Men den sanningen kan ej förnekas, att i kriget liksom i andra hemsökelse ytterst den sedliga halten ställes på prof. Äfven nu har det frammanat en etisk heroism, som gör det mera värdt att vara människa.

Medan andra sköna alster af odlingen undanvräkas — åtminstone till en tid — består statskulturen profvet. Hur mycket man än ordar därom, är det hos de kulturfolk, som hemsökas af detta krig, icke germanskt blod eller andra naturmakter, som sammanjuta dem, utan rättsstatens fasta struktur. Professor Ernst Troeltsch menar, att vetenskapen af kriget skall lära sig, »hvilken omätlig betydelse som

tillkommer staten och folkets politiska uppfostran». Och han tillägger: »Vi se nu utöfver hela den europeiska världen, att den politiskt-militära gemenskapen är starkare än gemenskap i ras och blod, i samhällsklass och socialt läge, att statens kraft, hälsa och enhet är viktigare för utvecklingen än alla logiskt-vetenskapliga tankemassor. Staten är icke människans högsta goda, men väl hennes bästa goda, som är grunden till allt annat, och hvars hälsa kan allena tillförsäkra växt och framgång åt allt öfrigt». Det är vanskligt att skilja på »högst» och »bäst». I sin mån vittnar det anförda om den moderna samfundsförgudningen. Men rättssamhällets självständiga värde häfdades af kristendomen redan i Nya Testamentet oberoende af öfverhetens trosbekännelse såsom ett välsignadt Guds verk.

I samma mån som statsviljan i de stridande staterna medvetet genomgår de enskilda, så fogar sig till värnet om hem och härd tacksamheten mot det samfund, som genom sin fasta byggnad skänker den enskilde rättslig trygghet och frihet. Äfven de som i fredstid i den nuvarande staten sett en förtryckare, upptäcka i nödens stund, att han för dem innebär en omistlig förmån. Man igenkänner i rättsstaten ett värde, som ingen partigemenskap förmår ersätta. Riktat sig förtroendet enligt oafvisliga mänskliga behof på personlige ledare, så ligger däri dock något af lyckan att känna lagsamhällets och den för alla faror rustade statsviljans omsorg öfver sig. Religionen måste glädja sig åt en sådan skapelse. I dess direkt fortsättning ligger en rättslig ordning äfven staterna emellan. Men samtidigt måste religionen bittert sörja, att statssystemet ännu icke ens i vår världsdel förmått hindra en sådan katastrof som den närvarande. För religionen är ingen annan stånd-

punkt hållbar, än att obetingadt och under alla förhållanden häfda rättens giltighet äfven i samlifvet mellan staterna.

II. Nödläget är sådant, att själförtroendet rubbas. Människan tvingas ut ur sig själf, utöfver sig själf. Hon söker en objektiv makt att sluta sig till. Därför uppstår en ny uppskattning af samfundet. Men ingen statstanke förmår trösta i ömma förluster och skänka själen den trygghet, hon söker. Ifrigt sträcker sig själen efter hjälp. Då är kyrkan tillmötes med uppenbarelsen.

Egentligen borde det som nu sker, vara döden för gudsförtröstan. Hvem kan vara fåvitsk nog att tro, att det finnes en Gud öfver en värld, där slikt blodigt vanvett släpps löst att regera? För gudsförsvaret resa sig nya svårigheter. Åskådarne hotas med att mista tron. Äfven i de stridande länderna höjde sig i början en och annan röst, belåten med det nya kronvittnet för sin tes: »det finns ingen Gud». Men det blef snart märkvärdigt tyst med tankens sorgsna eller triumferande upptäckt, att Gud var död. Hur vanmäktig än kyrkan varit att förhindra kriget, kan man svårligen tala om religionens undergång, samtidigt med att inga kyrkobyggnader räcka till för skarorna, som dag efter dag strömma dit, och samtidigt med att religionens källsprång uppväller i tusentals hjärtan, som syntes uttorkade. De som se nöden, frestas till tvifvel. De som stå midt i nöden, finna Herren.

Vid uppståndsringningen gick en skälfning genom vårt folk. Mångenstädes kanske bara en stunds rädsla, som afbröt lättsinnet, men i andra själar en väckelse. Jag fick ej vara med den dagen. Men man berättar det. Samtidigt ljöd i S:t Pauli i Leipzig på krigsbotdagen psalmistens ord: »Vi lyfta våra

ögon upp till bergen; hvarifrån skall min hjälp komma?» Predikanten fortfor: »Hvart skulle vi eljes blicka. Rundt omkring äro fiender. Vi lyfta våra ögon uppåt».

Ju smärtsammare de ömma förlusterna och de öfvermänskliga ansträngningarna sedan dess sammansvetsat människorna i de olika nationerna till ett mödans och lidandets brödraskap, desto innerligare och verksammare hafva bönerna och förtröstan blifvit. Från de tre kämpande nationerna, där jag har vänner bland prästerskapet, komma bref, som kunna sammanfattas så här: »Nog höll jag mitt kall för den heligaste och dyrbaraste af alla mänskliga uppgifter. Men aldrig kunde jag förut tänka, att det är så skönt och stort som det nu visar sig vara att vara präst». Tyckte man i fredstid, att kyrkan kunde afvaras, och ville man i Frankrike afskaffa henne, så märkes hennes oumbärlighet i faran och nöden. Officiellt låtsas franska staten, som om kristendomen icke funnes till. Men knappt hade kriget börjat, förrän general Joffre anställde regementspastorer. Manskapet begärde dem. En af de ifrigare gudsförnekarne har som marinminister undertecknat ett dekret om själavård på republikens fartyg. Och de värnpliktige prästmännen ha lika mycket att förtälja om efterfrågan af religionens tröst som om skämt med deras yrke. En frivillig fältpräst skrifver: »Vi mottagas som Guds utsände». Kyrkorna få ny, oanad användning. Officerare kunna gå i kyrkan utan fara för sin befordran. Visserligen har antiklerikalismen icke gifvit tapt. Ett enskildt bref berättar om en frivillig sjuksköterska — för öfrigt bärarinna af ett af franska vetenskapens största namn — som på soldaternas begäran läste morgon- och aftonbön för dem, tills prefekten förbjöd det.

Våldsamma anfall göras midt i kriget mot den »katolska faran». I tidningarna sticker ännu då och då en känd och inpräntad vana upp hufvudet, som härleder allt ondt, nu således kriget, från kyrkan. Och mycket riktigt, det finns någon ännu klokare, som räknar ut, att detta religionshat, som ännu i den hårdaste pröfning söndrar korstågens, Jeanne d'Arcs och Pascals nation, är nu som förr organiseradt och underblåst af tyskarna för att skada fienden. För kyrkan i Frankrike betyder kriget en ny epok. Redan förnimmes glädje och fruktan öfver hennes trots alla åtgärder i ett slag eftersökta andliga goda. I vissa fall har enskildes initiativ och rådighet betydt en vinst för kyrkan. Man kan också hänvisa på en kristen nitälskan och kärlek, som knappast någonstades i samtiden varit så ren och stark som i Frankrike, och som ju skall bära sin frukt. Men förklaringen till religionens nya ställning i nationen är allmännare och ligger djupare. Det är den gemensamma nöden och lifvets förhöjning genom offer och möda, som lyfter själarna upp mot Gud; bröder i lidandet blifva bröder i Guds kärlek.

Innan pennan föll ur den kristne riddersmannens hand, skref Albert de Mun den 27 september om »Frankrikes kristna själ», att krigets lärdom ej minst utgöres af trons lärorika uppvaknande i folksjälen inför det förfärande skådespel, som nu upprullas. »Vittnesbörden äro enstämmiga: på slagfältet liksom vid ambulansen tager Gud själarna i besittning, och i kyrkorna, de ringaste liksom de stoltaste, gifva massornas böner gensvar. Det är tidens stora under. Gud, som i denna stund utplånar så mycket, är i begrepp att skrifva i historiens bok: ett öfvernaturligt lif framkommer ur de ohyggliga hekatomberna, och jag säger till mina katolska bröder:

'Låtom oss med trons ifver öfverlämna oss åt dess hemlighetsfulla lopp utan anspråk att leda det'»

På kardinalens inbjudan samlades söndagen den 13 september parisarne i Notre Dame för att bedja för Frankrike. I basilikan fanns snart ingen plats kvar. Människorna skockade sig utanför och fyllde så småningom hela den väldiga öppna platsen framför kyrkan och de angränsande gatorna till ett antal, som uppskattades till inemot ett hundra tusen. Hvad som försiggick i helgedomen kunde denna ovanliga kyrkomenighet icke förnimma. Men än här än där togs upp en sång som bredde ut sig, stycken ur liturgin, andliga visor: »Jag är kristen», »Rädda Rom och Frankrike för det helga hjärtats skull». Och under kardinalens predikan, medan han lofvade Jeanne d'Arc ett värdigt tempel i Paris, om hon befriar Frankrike från fienden, och slutade med en bön till Gud och den heliga jungfrun, hördes ditin som ett doft ackompanjement på afstånd sångerna utifrån, en enda församling trots katedralens väggar.

Alla hafva vi läst om de knäböjande kring altaret i nationalhelgedomen i Rheims, medan kyrkan fylldes af rök och eld från de nedstörtande takbjälkarna. Och ingen gudstjänst, som omtalats under detta krig, har mer gripit oss än den sorgeshögtid, som under än mer patetiska förhållanden samlade en skara i dömen i Mecheln, kyrklig medelpunkt för det folk, som fått förblöda i ställföreträdande lidande för de små nationerna.

En fransk protestant skrifer från Paris om de katolska »prästerne med ränseln» (les curés sac au dos), att historikern och psykologen, som i en framtid vill undersöka de djupare orsakerna till Frankrikes oväntade motståndskraft, bland de viktigaste skall finna religionens kraftiga uppsving. »Och ett

drag i denna väckelse är prästernas talrikhet och ofta hjältemodiga föredöme under fanorna.» »Prästen-soldaten är den nya hjältyp, som uppstått under 1914 års krig och som fäderneslandets historia längre fram kommer att göra helig och odödlig.» Det när-gångna skojet med prästerna i kasernen har små-ningom upphört och lämnat rum åt förtroende. Nu i kriget hämta prästerna i ledet sitt mod icke blott från kärleken till fosterlandet, utan äfven från tron på Gud. »En sårad sade till mig: 'Är det frågan om mod, så finns det inga som prästerna'». Den prote-stantiske sagesmannen berättar sedan om den spon-tana hyllning, som nu ej sällan kommer de förr föraktade värnpliktiga prästerna till del. Dödslis-torna förtälja äfven om deras bragder. Det står om en, som föreslagits till hederslegionen, men som stupade samma dag. När en annan, som var löjtnant, såg kompaniet svikta, störtade han fram med orden: »Jag är präst, jag är icke rädd för döden». Bland de sårade på ett slagfält reste sig med möda en, hviskade i örat på de döende: »Jag är präst, mottag aflösningen» och välsignade dem med en stympad hand. »När freden låter oss plantera liljor på graf-varna, liljor blandade med lager, så skall man märka, att någonting har blifvit annorlunda i Frankrike.»

För oss är denna framställning lärorik. Prästens deltagande i krigstjänst strider mot den katolska kyrkans lära. Men lekmannasamfundet framtvungade saken. Så blef den till välsignelse äfven för kyrkan. Det var ej första gången det visade sig, att kyrkan kan ha ogagn af privilegier. Vi påminnas om, hvad det betyder, att prästen i allting bär med på sina bröders bördor i samhället. Det är den evangeliska kristendomens grundsats. Vi skola icke yrka på dess upphäfvande.

Som kring Notre Dame, så söndag efter söndag framför dômen i Berlin. Skarorna fyllde den öppna platsen, så långt ögat nådde. Predikantens röst kunde höras blott af en bråkdel af denna andäktiga församling i det fria. Men psalmen, vår lutherska koral, insvepte alla i samma åkallan. Tysklands berömdaste teolog yttrade den 29 september: »När kriget började, fylldes kyrkorna, icke som eljes stundom af yttre anledningar, utan af djupaste fromhet, af vissheten om det eviga. Vi ha vunnit den tillförsikten, att döden icke är den värsta olyckan, vi hafva blifvit fria från den sämre delen af oss själfva, från den stora själfviskheten».

Enhvar svensk, som firat en sjätte november vid Lützen, var där med hjärtat isynnerhet i år. Och hvem skulle icke nu vilja hos innerlighetens folk bevista gudstjänsten i en af de små bykyrkorna, där ett trohjärtadt släkte samlas kring det i reformationen återuppståndna Ordet och där samma oförlitneliga trospsalmer ljuda som ute i fält.

I en sådan tid blottas djup. Vi visste knappt hvad som fanns där. Hafva de dolts af försynthet? Eller är den uppflammande bönen och tron för själen själf en öfverraskning? Vi veta ej. Man vill ej alltför högljudt tala om saken. Ty det ligger något heligt i dessa bekännelser, som enkelt liksom det ovillkorliga komma från läppar och pennor, som för oss betydte vetenskapens kärfva saklighet eller en snillrik alstring utan beröring med religionens värld. Lika motbudande som det är, när religionens ord tillgripas som en särskildt högtidlig retorik vid sällsynta tillfällen, lika äkta är det, när verklighetens eget patos någon enda gång i en forskares lefnad frampressar på hans läppar en offentlig bön eller bekännelse. Den klassiska filologins firade mästare, en

af de många, som mistat en son i kriget, slutade sitt tal den 27 augusti: »Så vilja vi då gå i vår dagliga gärning och bära och lida, hvad Gud beskär oss, bära och lida, manligt öfvervinna, men äfven mänskligt.

Herre Gud, du är sanningen, du är rättfärdigheten. Vi bedja icke för våra kära därute i fält, är det nödvändigt, så må deras lif gifvas ut, men för vårt land bedja vi, för dess räddning, för dess frihet, för dess seger. Och du skall gifva den, ty du är sanningen och rättfärdigheten, och din är kraften och härligheten i evighet».

England skildras nu som ett folk i bön. »Aldrig hafva notionens religiösa känslor svallat så högt som nu. I städer och små byar i hela landet äro kyrkor och kapell ständigt öppna, och där bedes för män och söner och bröder i striden.» Om söndagarna äro kyrkorna till trängsel fyllda såsom aldrig eljes.

Så drifver öfverallt krigets betryck själarna till Gud. Allt blir väsentligare.

På väg mot döden blir hjärtat både vekare och starkare. Aratals omtänksamma förvärf, hem och arf från fäderna bortsopas af kriget. Men hvad är detta mot mödorna, fasorna, och nödvändigheten för ett släkte, som i döden sett en af hygien allt mer af lägsnad, ledsam naturtilldragelse, att i hvart ögonblick stå redo att gifva lifvet, det egna lifvet och deras lif, som äro dyrbarare för hjärtat än det egna lifvet? Det som i minnen, frågor, aningar, tvifvel, stämningar, eljes fördelar sig på lefnadsloppet i spridda moment, förtätas till ett rop om hjälp och ett svar från Gud. Själens tvingas in till Guds närhet. Hon lefver i en luftkrets af försakelse, tapperhet och ömsesidig hjälp, som skärper synen för det ena nödvändiga. »Hvad gör det. Lifvet midt i faran är det sanna lifvet, det stora lifvet, det upp-

offrande lifvet, det föredömliga lifvet, som bär frukt» (Louis Pasteur).

Underligt nog har äfven tanken här sin andel. Världsloppets outgrundlighet kan för mången, som stått i en sådan press af tilldragelser, icke längre betyda en död nödvändighet. Ett koncentreradt skeende öfvertygar människan på samma gång om hennes egen litenhet — en soldat skrifver: »den enskildes öde försvinner som ett stoftgrand i rymden» — och om ett öfverjordiskt sammanhang, mot hvilket ingen kan spjärna och som ej ens krigets hemskheter kunna göra om intet. Hvad anspråk äga vi, att världsordningen skall rätta sig efter vårt lilla förstånds tycken? Tillvaron är alltid rik på gåtor, ondska, lidanden och mening. Men när den förlöper i sammanträngd våldsamhet, märkes tydligare dess rörelse. Den antastar starkare människoanden. Tiden är icke gynnsam för öfvervägande. Men i den ansträngning af hvar fiber, som faran framtvingar, spännes också tankens kraft. Hans synfält blir begränsadt. Men därinom tvingas han att se med intuitiv skärpa. Och liksom, i det enskilda och allmänna, lidande och hemsökelse göra själen viss om en evig barmhärtighet att lita sig till, förvandlar världsloppets katastrofiska apokalyptik aningen om en förborgad mening i tillvarons underliga gång till en visshet om, att Gud är lefvande och mäktig och att hans herravälde trots allt förverkligas. Där är en kontrastverkan, men på samma gång en uppenbarelse. Det, som eljes glider oförmärkt förbi, tager nu fatt i människan, nödgar henne att tänka och förnimma, att hon och staterna och världsloppet befinner sig i en Mäktigares hand. Det bästa i hennes väsen säger henne, att det goda, nej, den Gode sitter högst i regementet.

Ingen slik betraktelse får aftrubba udden af den naturliga smärtan inför så namnlöst lidande. Tvärtom ligger hemligheten af kristendomens makt öfver människorna i denna krigstid framförallt i kärlekens barmhärtighet. Utomordentlig nöd påkallar utomordentliga prof af kristlig kärlek. De hafva icke uteblifvit. Medan förstörelsen rasar, firar barmhärtigheten sina skönaste segrar. Hur långt räcka dess eröfringar? Medlidandet och viljan att hjälpa känna sin vanmakt inför så mycken jämmer. Men kärleken uppenbarar Guds makt. Och hur ohygglig verkligheten än är, talar den dock ett tydligare språk än vår generation och de närmast gångna hört, om att evangelium förmår skänka glädje. Aldrig trodde världen, att kristendomen var så omistlig och besatt en sådan makt.

Såg det ut, som om kyrkans egentliga återstående uppgift var att förgylla livvets högtidsstunder? Nu tages hon ånyo fullt ut i anspråk såsom en medverkare till glädje. En i dunklet sträfvande mänsklighet griper efter kristendomen för att få nödtorftigt ljus och icke uppgifvas. Icke önska vi det onda, för att det godas kraft skall uppenbaras. Men vi manas och uppmuntras till att troget hålla ut i vårt kall. Vi påminnas om, att åt vår förvaltning anförtrotts det som ensamt förmår gifva evärdlig tröst och glädje.

Denna höstens 750-årsminne, som berör vårt stift och som egendomligt nog sammanfaller icke blott med ett nytt tillträde till ämbetet i Uppsala utan äfven med en invigning till detta ämbete, manar oss att rikta blicken tillbaka och påminner oss, att vårt evangeliska prästerliga kall äger en lång och mycket invecklad förhistoria, äfven om vi hålla oss

Evangelii
ämbete.

inom den kristna kyrkans rämärken. Trots alla skiftningar äger dock vårt kall tiderna igenom ett obruttet sammanhang med det första uppdraget, som Frälsaren gaf att förkunna glädjebudskapet. Då ett kyrkligt uppdrag i år hos oss fyller tre fjärdedels årtusende, föranledas vi att tänka på, hur kyrkans ämbete gestaltade sig under dess ursprungstider. Det skall visa oss, hur främmande evangeliet är för uniformering och en ämbetsmannamässig lagiskhet ifråga om den heliga tjänsten.

De två
typerna i Nya
Testamentet.

Äga vi öra för den olika klangen i de maningar, som redan Nya Testamentet riktar till dem som erhöillo Herrens särskilda uppdrag? Vi skulle kunna vara frestade att åtskilja dessa maningar och ideal från församlingens första tid från hvarandra medels benämningarna: fransiskanska och lutherska, så karaktäristiskt fullföljdes de hvar för sig af tvenne den senare västerländska kristenhetens stormän.

De utsände i
evangelierna.

Den ena bilden af ordets tjänare tecknas i evangelierna, när Jesus utsände sina lärjungar. »Han bjöd dem att icke taga något med sig på vägen utom allenast en staf; icke bröd, icke ränsel, icke penningar i bältet. Sandaler fingo de dock hafva på fötterna.» De behöfde dem för vandringen, liksom munkar, som kallas barfotamunkar, ännu i dag begagna sandaler. »Men de skulle icke bära dubbla lifklädnader.» Så långt Markus (6: 8). Hos Matteus (10: 9) är förbudet mot respenningar utförligare: »Skaffen eder icke guld eller silfver eller koppar i edra bälten». Både Matteus och Lukas gifva än strängare föreskrift. Intet undantag göres för stafven: »Tagen intet med eder på vägen, hvarken staf eller ränsel eller bröd eller penningar, och hafven icke heller dubbla lifklädnader» (Luk. 9: 3). Medgifves det hos Markus att »binda sandaler un-

der» fötterna (*hypodemenous sandalia*), så förbjudas i Matteustexten äfven »under» fötterna »bundna» skor (*hypodēmata*). Skaffen eder »icke någon ränsel för eder färd, ej heller dubbla lifklädnader, ej heller skor eller staf; ty arbetaren är värd sin mat» (10: 10). Lika sträng är bestämmelsen för de sjuttio hos Lukas (10: 4): »Bären ingen penningpung, ingen ränsel, inga skor». De skulle vara fria från lifvets omsorger såsom fåglarna under himmelen. Hvar dag har nog af sin egen omsorg. Och arbetaren är värd sin lön. Ohämmade af lifsfärdens tyngande barlast och timlig omsorg skulle de vandra omkring såsom han, utan penningar i bältet och utan en sådan ränsel eller tiggarpåse, i hvilken andra gudars och herrars kringvandrande dyrkare och tjänare samlade in allmosor och skänker. Det finnes i maningen till de sjuttio ett ord (Luk. 10: 4) om, hur brådt deras ärende var och hur helt upptagna de måste vara däraf: »Hälsen icke på någon under vägen». De fingo icke löpa ut och in i husen på deras vis, som gärna försökte sig som fromma snyltgäster både här och där. »Gån icke ur hus och i hus» (Luk. 10: 7). »När I hafven kommit in i något hus, så stannen där, till dess I lämnen den orten» (Mark. 6: 10, Luk. 9: 4). Det gällde att finna en gynnsam jordmån, men att icke glömma sig kvar. »När I hafven kommit in i någon stad eller by, så utforsken hvilken därinne som är värdig, och stannen hos honom, till dess I lämnen den orten. Och när I kommen in i ett hus, så hälsen det. Om det huset då är värdigt, så må den frid, I tillönsken det, komma däröfver; men om det icke är värdigt, så må den frid, I tillönsken det, vända tillbaka till eder. Och om man på något ställe icke tager emot eder och icke hör på edra ord, så gån ut ur det

huset eller den staden, och skudden stoftet af edra fötter» (Matt. 10: 11—14), »till ett vittnesbörd mot dem» (Mark. 5: 11, Luk. 9: 5). Lukas ger åt orden till de sjuttio en ännu liffullare vändning: »Stannen kvar i det huset och äten och dricken hvad de hafva att gifva; ty arbetaren är värd sin lön». »Och när I kommen in i någon stad, där man tager mot eder, så äten hvad som sättes fram åt eder.» »Men när I kommen in i någon stad, där man icke tager emot eder, så gå ut på dess gator och sägen: 'Till och med det stoft, som låder vid våra fötter ifrån eder stad, skaka vi af oss åt eder'» (10: 7, 8; 10, 11 a).

Deras uppdrag.

Uppdraget, som gafs åt dessa himmelrikets vandringmän, var först och sist: »Där I gå fram, skolen I predika och säga: 'Himmelriket är nära'» (Matt. 10: 7). Det var en varning. »De gingo ut och predikade, att man skulle göra bättring» (Mark. 6: 12). Det kunde ligga en dom i ordet, att Guds rike är nära. »Där man icke tager emot eder, så gå ut från dess gator och sägen: 'Till och med det stoft som låder vid våra fötter ifrån eder stad, skaka vi af oss åt eder. Men det mån I veta, att Guds rike är nära'. Jag säger eder att det skall för Sodom på 'den dagen' blifva drägligare än för den staden» (Luk. 10: 11—12). Men egentligen betydde gudsherraväldets närhet en öfvermänsklig makt att hjälpa. »Boten de sjuka som finnas där» — i ett hus där I mottagens — »och sägen till dem: 'Guds rike är nära'» (Luk. 10: 9). Förkunnelsen var förbunden med kärlekens gärningar och utöfning af en af Herren meddelad kraft. »Han gaf dem makt öfver de orena andarne» (Mark. 6: 7), »öfver alla onda andar, så ock makt att bota sjukdom» (Luk. 9: 1). »Han gaf dem makt öfver orena andar till att drifva ut dem, så ock makt att bota alla slags sjukdomar och

allt slags skröplighet» (Matt. 10: 1). Predikan och botande voro förenade hos tjänarnes såsom i Mästarens kall (Matt. 4: 23). »De gingo ut och predikade, att man skulle göra bättring; och de drefvo ut många orena andar och smorde många sjuka med olja och botade dem» (Mark. 6: 12—13). Lukas låter oss återigen se dem lifslevande: »De gingo ut och vandrade igenom landet, från by till by, och förkunnade evangelium och botade sjuka allestädes» (Luk. 9: 9).

Så återgaf traditionen bilden af den första tidens apostlar och profeter i deras verksamhet. De bundos icke vid någon särskild församling, utan besökte by efter by, stad efter stad. De ägde icke hus och hem, utan åto vänners bröd hvart de kommo. Hela den sak de företrädde, hade ännu icke satt sig fast i denna värld och blifvit ett ordnad samfund. Utan den var en vandrare, en främling på besök. Vi kunna icke göra rättvisa åt apostlakallet i dess ursprungliga gestalt utan att besinna tidens utomordentlighet. Det var icke beräknadt för en oöfverskådlig framtid i ett organiseradt kyrkosamfund. Utan det var en åtgärd för att nå samtliga de vilsna fåren af Israels hus, innan gudsherraväldet skulle inbryta med makt och göra slut på denna värld och dess väsende.

Hur annorlunda blir icke tonen och stämningen, om vi förflytta oss till pastoralbrevens föreskrifter för biskopar och presbyter, den lokala församlingens tjänare och styresmän. Vandraren har blifvit en bofast person med ordnade villkor. Ordets ämbete äger icke längre den utomordentliga uppgiften att rädda hvad som räddas kan före Guds herraväldes eller himmelrikets våldsamma inbrytande, utan jämte apostlar och profeter uppträda före-

Församlingar-
nas lokala
tjänstemän.

ståndare och tjänare för en bestämd församling. »Så hafven nu akt på eder själfva och på hela den hjord, i hvilken den helige Ande har satt eder till föreståndare (episkopus), till att vara herdar för Guds församling, som han har vunnit med sitt eget blod» (Ap. Gärn. 20: 28). Det kristna samfundet byggde upp sig. Dess institutioner utbytte den snara väntans utomordentliga åtgärder mot en ordning, som förmådde uppbära en lång historia och en omsider världsframmanande organisation. Kyrkan sammanfogade af pålitliga sedliga förhållanden ett samfund i världen, hvilket icke därför behöfde innebära, att hon själf var af världen. Pastoralbrefven gifva oss inblick i de organiserade menigheternas behof och skröpligheter. Det gällde att uppegga en ädel ärelystnad. Församlingarna behöfde goda ledare och förtroendemän. »Det är ett visst ord, att om någons håg står till en biskops ämbete, så är det en god verksamhet han åstundar. En biskop (episkopus, vår nya utmärkta öfversättning har velat undvika det missförstånd som kan uppstå, om man i dessa tidiga församlingar inflyttar det som kyrkans historia sedermera gjort af biskopsämbetet, men därvid har man ej funnit något bättre ord än det branog långdragna »församlingsföreståndare») bör därför vara oförvitlig; han bör vara en enda kvinnas man, nykter och tuktig, höfvisk i sitt skick, gästvänlig och skickad att undervisa, icke begifven på vin, icke våldsamt, utan foglig, icke stridlysten, fri från penningbegär». Den antydning om en husfaders ställning, som ligger i »en kvinnas make», utföres sedan rentaf till ett prof på hans duglighet till kyrkans ämbete. »Han bör väl förestå sitt eget hus och hålla sina barn i lydighet, med all värdighet; ty huru skulle den som icke vet att

förestå sitt eget hus kunna sköta Guds församling?» Anseende och förtroende hos människor hafva nu blifvit viktiga ting, med hvilka kyrkan måste räkna. »Han bör ock hafva godt vittnesbörd om sig af dem som stå utanför, så att han icke utsättes för smälek och faller i djäfvulens snara» (1 Tim. 3: 1—7). Denna »biskops»spegel, som gäller äfven för diakoner, församlingens manliga och kvinnliga tjänare, i tillämpliga delar (1 Tim. 3: 8—13) och för presbyterna, församlingens äldste (Tit. 1: 5—6), upprepas i hufvudsak i Titusbrevet 1: 7—9. Det höfves honom såsom en Guds förvaltare att vara oförvitlig. Han får icke vara själfgod eller snar till vrede, icke sniken efter slem vinning, utan fastmer gästvänlig. Han skall nitälska för hvad godt är (vara »det godas vän», *philagathos*), vara »tuktig, rättfärdig, from och återhållsam. Han bör hålla sig stadigt vid det fasta ordet, såsom han fått lära det, så att han är mäktig både att förmana medels den sunda läran och att vederlägga dem som säga emot». Ty myndighet behöfs i församlingen.

Af dessa tvenne bilder, som ej enbart efterträdde hvarandra utan som till dels återgåfvo samtidiga företeelser: de af Anden benådade vandringsmännen, som utgjorde de kristna församlingarnas utvärtes förbindelse, innan det fastboende biskopsämbetet blef enhetens garanti, och jämte dem de lokala kretsarnas förtroendemän, har kyrkan sedan utbildat tvenne ideal, än mer och mindre renodlade, än på skilda vis hopfogade med hvarandra. Därvidlag som alltid har det besannat sig, att bokstafven dödar, blott Anden gör lefvande, och att den bokstafliga tillämpningen blir betänkligare i samma mån som de efterliknade yttringarna vållats och uppburits af en utomordentlig idealitet.

Kyrkans
tvänne ideal
för evangeli
ämbete.

Högt spänd romantik och uppriktig kärlek ville en gång djärft förflytta evangeliets predikande och hjälpande vandringsmän in i Innocentius III:s och hans efterträdares stolta kyrkobyggnad. Urkristendomens apostlakall har aldrig blifvit trognare efterbildadt än af den helige Frans och hans tiggarmunkar. Långt dessförinnan hade kyrkan genom ogift stånd och andra regler sökt åstadkomma en fri, endast af kyrkan bunden, ovärldslighet hos sina tjänare. Religionens historia både utanför och inom det bibliska området har hos skilda trosformer och kyrkor ofta erfarit vådorna af en särskild högre helighet i stället för den för alla giltiga sedliga plikten. När anden, som skapat utomordentliga lifsformer, försvinner ur dem, finnes ofta ej ens vanlig sedlig anständighet och pliktkänsla kvar. Själen lyftades en gång öfver den goda seden. Om själen sjunker igen, utgör seden icke längre ett fäste, utan själen sjunker djupare. Ofta införes en ordnad dubbelhet: läran, regeln, i viss mån äfven skenet rör sig på den svärmiska idealitetens plan, lefvernet har lugnt inrättat sig helt annorlunda på den vanliga etikens plan eller därunder. Ett slikt tyst erkännande af inre osanning är religionens farligaste fiende. Men faran får ej bortskymma välsignelsen och nödvändigheten af utomordentliga och egendomliga kallelser i kyrkans tjänst, låt vara att världen förhånar eller afgudar dem. De evangeliska kyrkosamfundet hafva icke förstått att uppskatta och taga vara på entusiasmen, när den antagit asketiska eller eljes underliga skepnader. Idealitet och entusiasm beles och ha klen kurs i världen, äfven i kyrkan. Nog finnes det världsklokhets, så att det räcker. Men världen kan icke lefva på bara klokhets. Det måste finnas en smula tro därjämte.

Pastoralbrevfvens bild af församlingens ledare och tjänare har upptagits af de evangeliska kyrkorna, och inom dem utgestaltats till ett rikare och skönare ideal, än det som Timoteus- och Titusbrefven teckna. Hemmets förädlande inflytelser och ömtåliga uppgifter hafva förenat sig med de bistra kraf, som den kyrkliga kallelsen ställer på den, som ej får lysa och försvinna eller gömma sig, utan som skall vara ett föredöme i den sedlighet, som åligger alla kristna. Hvad detta evangeliska prästadöme betydtt för världen, kan ej lätt tolkas. Men hur ofta har det ej neddragits till en platt prosa, i bästa fall till en någorlunda respektabel världslighet.

Nya Testamentet framter bägge bilderna af en ordets och församlingens tjänare, ej till efterapning, men till en påminnelse om de skilda gåfvornas och kallelsernas behöflighet i Kristi menighet. Det väsentliga är ej en utvärtens form utan sinnelagets uppriktighet. I den meningen känna vi sammanhanget med kyrkans tjänare i alla tider. Och vi kunna uppskatta de ideal och tankar, som besjälade kyrkomännen från Lund och Uppsala, när de vid ett minnesvärdt tillfälle råkades i domkyrkan i Sens för tre fjärdedels årtusende sedan.

Jag kommer ej som en främling till dem som bygga och bo i Uppsala ärkestift. I Svea rikets gamla kärnland, Uppland, ligger Uppsalastudentens och Uppsalaprofessorns stad. Min prästerliga tjänstgöring i Sverige faller inom Helga Trefaldighets församling, 1893—94 såsom hospitalspredikant, från 1901 såsom kyrkoherde. Norr om Uppland vidtager hembygden. Af de tre nationer, som i regel förse ärkestiftet, Stockholm inräknadt, med församlingstjänare, har jag tillhört Gästrik-Hälsinge nation

Stiftet och
hembygden.

sedan år 1883 och haft förtroendet att vara inspektor för båda, för Upplands nation åren 1907—10, för Gästrik-Hälsinge nation åren 1909—14.

Vägen är mig mycket förtrogen upp öfver Upplandsslätterna, genom Gästriklands idoga kulturbygd med de lifliga arbetscentra till Hälsingland, där floden möter. Hon är i sin aldrig hvilande rörelse en bild af handlingskraft och företagsamhet, som vi gärna vilja tillskrifva dessa burgna nejder. Andra bilder upprulla sig, när vi vika af från Ljusnans strömfåra. Innanför det trasiga kustlandskapets socknar, af hvilka Norrala är en, gömmer sig en och annan stillsam dalgång, ingen ljufvigare än Trönö. Högre upp vidgar sig utsikten öfver Dellarnas bäcken. Det har blifvit afton, innan vi hunnit dit. Ofvanför Delsbo nufviga kyrka och stolta klockstapel framskymtar ett ögonblick mot kvällshimlen ett kantigt, kärft anlete. Det är Lars Landgren. Barnets intryck af den kämpalike mannen, när han kom till min fars installation åkande i en smalspårig droska, själf på kuskbocken med frun inuti vagnen, eller när han satt hemma hos oss i prästgårdsalen och berättade om Rom, eller när han höll sin afskedspredikan i Delsbo och vi sjöngo: »Den korta stund» — sådana intryck hafva befasts och förstärkts af hans eftermäle och skrifter. Vi äro nu riktigt på hemgårdslorna, fortsätta vägen förbi Bjuråkers prästgård och kyrka, och stanna bortom Afholmsbacken öfver Norra Dellens ombytliga vattenyta. Den nyckfullt, mestadels, utom vid Gryttjesbo, mjukt utskurna bergranden omsluter en grund kittel. Bygden utbreder sig. Ett smalt näs skiljer sjöarna åt. Kyrkor lysa hvita. På afstånd hörs i kvälens tystnad Svågans brus vid Friggesund. Flammande lågor kastas då och då upp från Movikens

masugn. Det lätta, rörliga vattnet bryter sönder månskenet. Bakom oss, strax inne i skogsmörkret, ligga två skogstjärnar likt trolska, öppna ögon, som alltjämt titta upp i himmelen och ingenting, ingenting förstå. Sådana bli lätt sinnena häruppe: drömmande, doft rufvande och ängsliga utan arbetshåg, eller begifna på det dådlösa äfventyrets retelse.

Jag har varit inne i stugorna långt borta i skogarna. Jag har råkat bönder och »herrar», som det heter med en redan i Landgrens delsbodialog skarpt tecknad motsättning, som man kan beklaga, men som man i följd af fädernas missgärningar, det är, i följd af de icke alltid nogräknade tidiga bolagsförvärfven ännu under något släktled måste räkna med, om något skall uträttas där uppe. Jag har talat vid stadsbor och fiskare. Öfverallt öppnar min faders namn för mig hjärtan. Intet under, om hans lidelsefulla oro, hans ömsom veka, ömsom hårda sinnes blandning af lättrogenhet och misstro och hans många egenheter vållade stridiga omdömen. Men under sin botgöringstid och sin ifriga väckelsepredikan hade han, ända till själssjukdomens gräns, känt lagens hot alltför tungt öfver sig, för att icke senare, då han vågade tro på Kristi försoning, hela lifvet igenom oförtrutet förkunna glädjebudskapet, så länge en af hejdlös viljekraft oömt regerad kroppslighet stod bi. Ingen timme var för tidig eller sen, ingen väg var för besvärlig eller lång, ingen trötthet eller sjukdom hindrade, när det gällde att trösta en sjuk eller döende, att hjälpa en fattig eller att förkunna ordet. Ännu när ålderns skröplighet gjorde sig märkbar, sade mig en Trönöbo: »Ingen talar så tröstligt som gamle kyrkoherden». När jag satt bakom på kariolen och vi, sällan nog, mötte någon som han icke genast kände igen, gaf

Min fader.

han sig icke, förrän han letat rätt på, från hvilken by och gård han måste vara — en kombination och ett minne kommo till användning, som eljes i det hebreiska Vetus och annan kunskap ej sällan kom filologie och teologie studeranden på skam. Var individen funnen, så följde långa monologer om den gården och den byn och den släkten och hur det skulle kunna gå för den ene och den andre. Nog kände han deras bekymmer och lefverne. Och nog bar han deras salighetssak på sitt hjärta. När Landgren frågades till råds om förslaget till Bjuråker och hade yttrat sig om de två andras goda egenskaper, tillade han: »Men vill ni ha en, som kan visa er vägen till himlen, då skall ni ta S.» En närstående, klok och besinningsfull man med guldren karaktär och mycken personlig värdighet, i mycket min fars motsats, som jag ofta hört förebrå min fader planlös möda eller farlig eftergifvenhet, yttrade till mig, när det heta hjärtat upphört att slå: »De ha inte förstått honom. Med honom var det så, att jag alltid tänkte på det språket: Söken först Guds rike.»

Omsider kom en sjukdom, som icke kunde botas med hans eget eljes osvikliga läkemedel för sig själf: svält och vatten. Tolf år senare nådde jag hem från den tyska lutherdomens medelpunkt för att höra min hulda moders sista, ömma tilltal. Till min faders dödsbädd var vägen ännu längre: från svensk kyrkotjänst i Paris. Han hade icke orkat tala eller kunnat se något under de sista dygnen. Men han visste, att jag var på väg. Och viljans asketiska stränghet gjorde ännu en gång underverk. Mot morgonen trädde jag in i sjukrummet och fram till bädden, efter hans smak blottade på sådant, som skulle räknas till den elementäraste bekvämlighet. Då var

han redo att tala. I två timmar talade han om allt, stort och smått, om lifvets och dödens allvar, om omsorger, ärender, önsknningar, förhoppningar, minnen och planer, som runno för honom och af och till gåfvo anledning till en humoristisk vändning eller ett träffsäkert uttryck. Men först och sist var det detta: »Du skall ha samma regel som jag. Min regel har alltid varit: Icke såsom herrar öfver församlingen, utan såsom medhjälpare till eder glädje». Så sammanställde han i minnet de två texterna från Paulus och första Petri bref. Sedan tystnade hans tunga. Och några timmar senare på dagen afsomnade han.

Om, såsom jag tror, de förevigade äga någon förnimmelse af oss efterlevande, måste hans glödande själ nu känna mycken oro. Hur skall det gå! Men därjämte måste han känna glädje öfver, att min kallelse närmare knutits till församlingar, som han älskade och tjänade efter bästa förstånd. Oron och glädjen skulle hos honom utmyнна i den vissheten, att allt är möjligt genom Guds barmhärtighet och att det är den högsta förmån att få förkunna glädjebudskapet.

Och när biskopen i Lund i förrgår på min faders födelsedag den 8 november inställde mig i ämbetet i vår domkyrka efter svenska kristenhetens högtidliga sed, — samt ännu mer, när vi enligt profeternas och Kristi ande allt fastare utbygga det nödvändiga sammanhanget mellan den enskildes frälsning och ansvarskänslan så väl för folkets öden och uppgifter som för kristenheten i stort, — när vi icke längre få blygt eller envetet söka rädda tron undan beröring med tankens lefvande värld utan i stället måste förstå, att en teologisk forskning med vetenskapens stränga kraf och ospard användning af dess ma-

Det ena nödvändiga.

terial hör till kyrkans heliga uppgifter — under kultens sedvänjor och alla vidt syftande och angelägna sysslor hvilat i botten som en själfklar visshet, att i kristendomen det första och det sista är personligheten, den enskilda själen skall för egen del veta, inför samvetets oro: dina synder förlåtas dig, inför lefnadens oro: bed, arbeta och förtrösta, med hvad det innebär af sedlig kraft och andlig rikedom. Allt annat hvilat därpå. Kan någon göra något mer, än det som är knappt och oundgängligt nödvändigt för hans egen själs frälsning genom nåden? Om en mer genomträngande blick än människans kan utöfver den egna själens knappa räddning skönja ett öfverskott af bestående verk (1 Kor. 3: 12—15), så åstadkommes detta öfverskott icke medvetet. För oss, ämbetsbröder, hör hela vårt prästerliga arbete med till vår egen själs frälsning. I vårt kall kan ingen af oss på billigare villkor än nit och trohet äga den oförskyllda gåfvan af syndernas förlåtelse, lif och salighet.

»Hoppets Gud uppfylle eder med all glädje och frid i tron, så att I hafven ett öfverflödande hopp i den helige Andes kraft» (Rom. 15: 13).

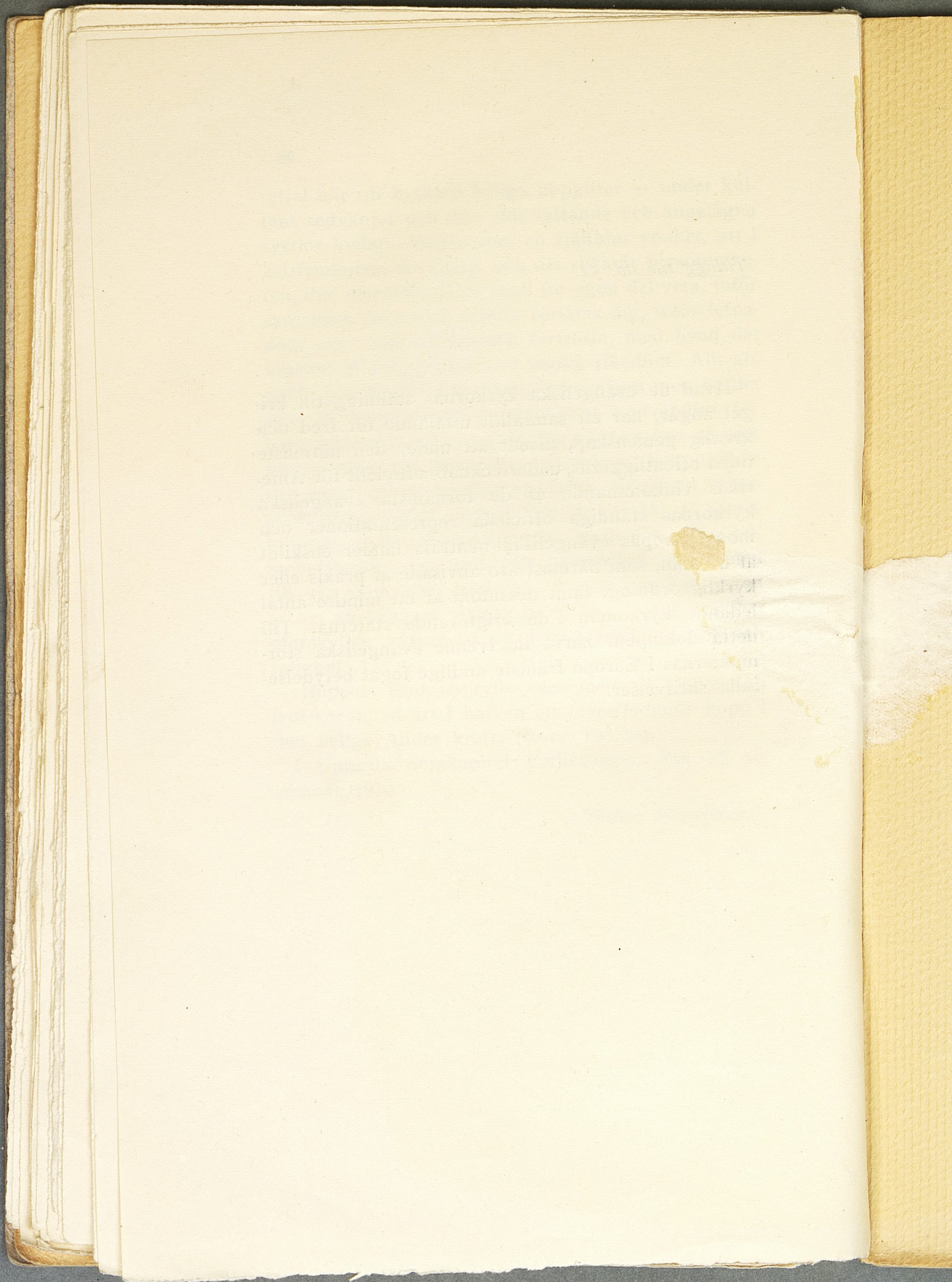
I Uppsala domkapitel Lutherdagen den 10 november 1914.

Nathan Söderblom.

Tillägg till sid. 51.

Hvad de evangeliska kyrkornas ställning till kriget angår, har ett samfällt uttalande för fred och kristlig gemenskap, afsedt att under den närmaste tiden offentliggöras, undertecknats officiellt för Amerikas vidkommande af de förnämsta evangeliska kyrkornas ständiga officiella representationer och inom Europas evangeliska neutrala länder enskildt af de män, som närmast äro anvisade af praxis eller kyrklig ordning, samt dessutom af ett mindre antal ledande kyrkomän i de krigförande staterna. Till detta dokument hafva de tvenne evangeliska stormakternas i Europa främste andlige fogat betydelsefulla skrifvelser.

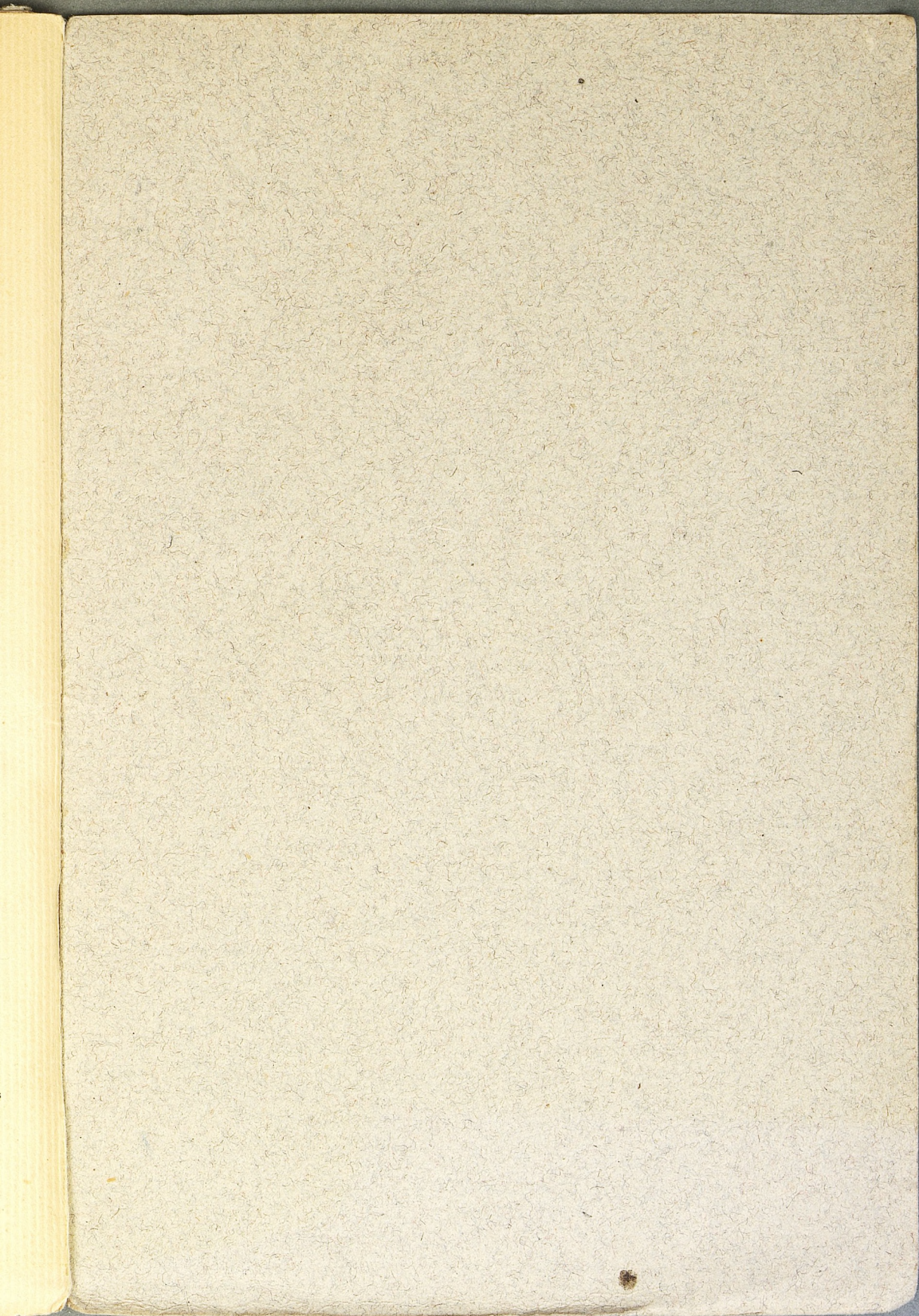

Pris Kr. 1: 25

Uppsala 1914
K. W. Appelbergs
Boktryckeri

www.books2ebooks.eu